

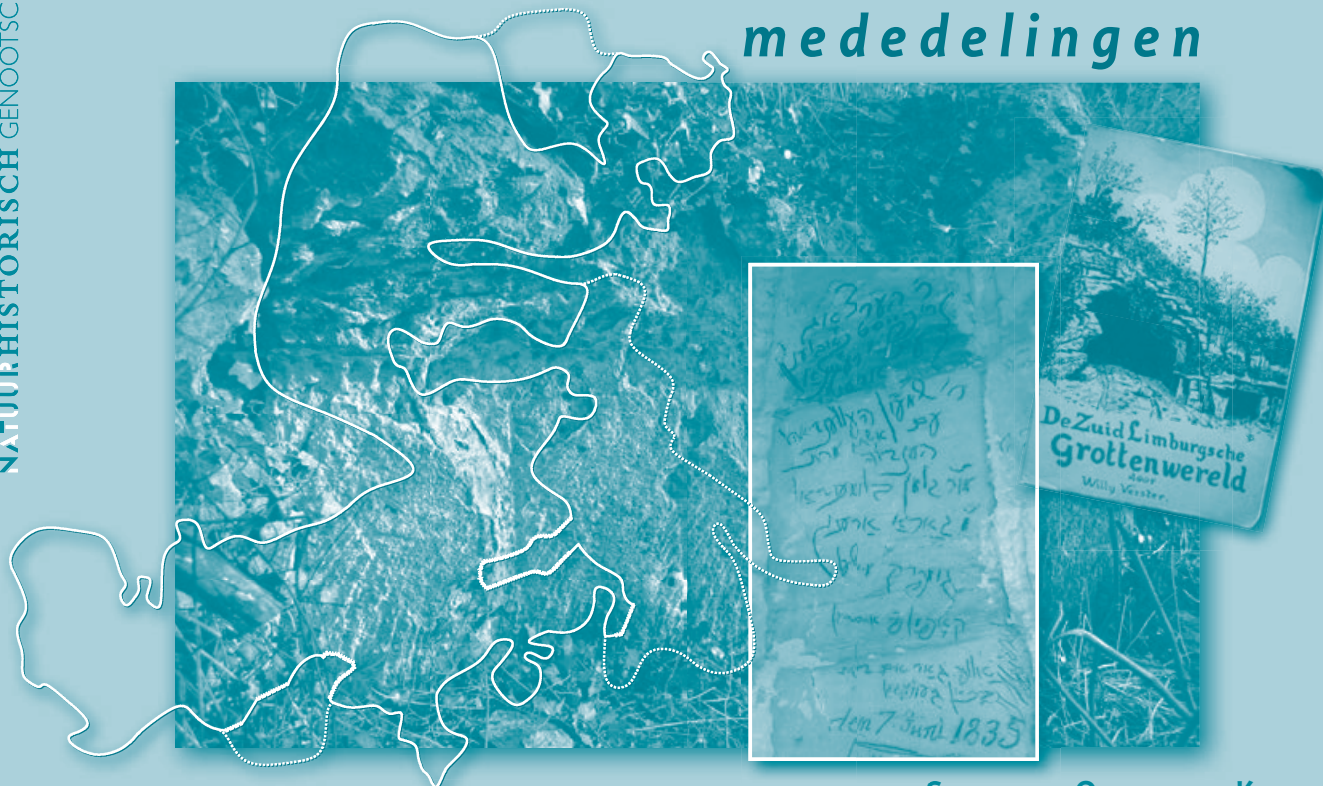
SOK

SEPTEMBER 2015

mededelingen

63

EEN UITGAVE VAN STUDIEGROEP ONDERAARDSE KALKSTEENGROEVEN

SOK

mededelingen

63

- 2 **Willy Verster en D.C. van Schaik** – *John Hageman*
- 14 **Een intrigerend opschrift – (grotendeels) ontraadseld**
– *Rob Visser*
- 18 **Groeve Ternaaien Achter en omgeving** – *Kevin Amendt & Peter Jennekens*
- 34 **Rad van avontuur** – *Johan Janssen & Hans Ogg*

Wally Vanstor

5/16
D. O. Van Schag
1938

Willy Verster en D.C. van Schaik

JOHN HAGEMAN, OP DE BANNET 47, 6223 GD IITEREN

Een 19-tal brieven vond ik in het archief van Van Schaik, correspondentie tussen Verster en van Schaik in de periode 02.11.1934 - 06.07.1938. De meeste brieven zijn getypt, enkele handgeschreven. Sommige zijn een combinatie van beiden.

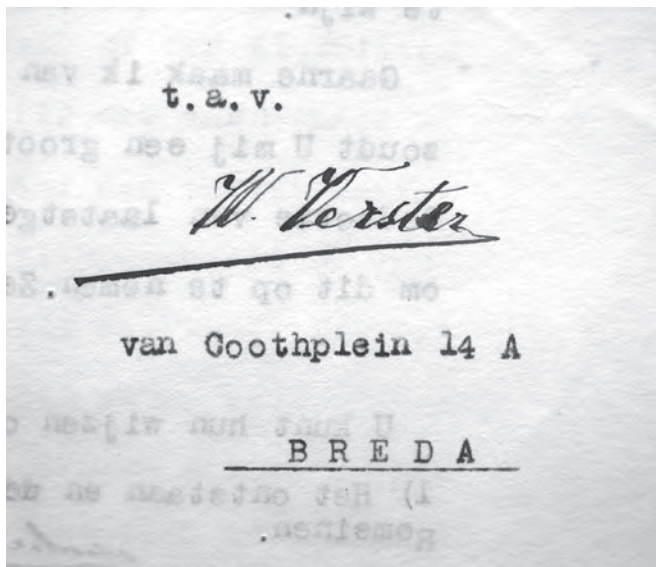
De brieven hebben vooral een informatieve, zakelijke inhoud. Verster uit zich beleefd en laat in ieder schrijven lopende zaken aan de orde komen. Het is duidelijk dat beide heren elkaar “gebruiken” om in de grottenwereld hun naamsbekendheid te vergroten. Eigen bijdragen in diverse periodieken wordt gevraagd te promoten. In een schrijven van 02.11.1934, waarin hij Verster voorziet van behoorlijk wat informatie in schrift en beeld over de St. Pietersberg, vraagt Van Schaik reclame te maken voor zijn publicaties en werkzaamheden over de tunnel, de mergeexploitatie van de NV Kalkmergel Mij St. Pietersberg en voor het bezichtigen van fort Sint Pieter en Noordelijke gangen. Het is evident dat Van Schaik hier zakelijk bij betrokken is. Zeker voor wat betreft zijn a.s. publicatie van laatstgenoemde.

Op 20.10.1935 woont Van Schaik in Huize Dennenzicht aan de Bemelerweg 28 in Maastricht en Verster aan de Wilhelminasingel 7 in Breda. Verster heeft het financieel niet breed en om naar zijn geliefde Zuiden te komen lift hij mee met een fotograaf. Op de terugweg moet hij echter vanaf Eindhoven toch de trein naar huis nemen.

In de brief van 27.01.1937 woont Verster inmiddels aan het Van Coothplein 14a in Breda. Hij leurt met formulieren, prospecties van de te verschijnen “Dikke Van Schaik” en schrijft: “.... *geen kans om naar Maastricht te komen, wegens de kosten hieraan verbonden. Daarom wilde ik U(!) vragen of U misschien naar hier kunt komen...*”. In deze en bijna alle volgende brieven heeft hij het over het verloop van de werkzaamheden aan zijn bijdragen voor de te verschijnen “Dikke”. Die gaan niet van een leien dakje en hij zal blijven schrappen, herschrijven, toevoegen, verbeteren, etc. aan het uiteindelijke resultaat van zijn bijdragen. Met Van Schaik samen wil

AFBEELDING 1: Bezoek aan Zonneberg door Verster en van Schaik in 1937 (foto Peter

◀ Jennekens)

AFBEELDING 2: Briefomslag met handtekening van Verster

hij het gehele middengedeelte van de St. Pietersberg onderzoeken en hij complimenteert hem dat hij *“Zoo goed den weg leert kennen in het Zuidelijk gangencomplex. Ik benijd U en zal gelukkig zijn als ik op den duur in Zuid-Limburg kan wonen, wat ik in de toekomst wel hoop. Dan kunnen de beide “bergloopers” er samen op uitgaan en samen een onderaardsche kamer maken. Hebt u nog mooie grotfoto’s kunnen maken, dan wil ik er graag een paar hebben, die ik over eenigen tijd voor eventuele artikelen kan gebruiken, doch speciaal den St. Pietersberg.”*

Hij eindigt hier met de merkwaardige afsluiter *“hartelijke groeten van huis tot huis.”*

In de brief van 08.11.1937 stelt Van Schaik voor om voor wat betreft zijn op stapel staande publicatie over de St. Pietersberg legenden oude bergkenners te contacteren. Een beetje jongensachtig onbescheiden vraagt Verster: *“Zou het niet aan te bevelen zijn, dat U onder mijn naam liet plaatsen: bekend publicist op grottengebied en grottenkenner.”* Zoals uit andere publicaties blijkt is Verster hier nogal gevoelig voor en koketteert hij graag met zijn grottenkennis die hij opdeed vanaf zijn 12de levensjaar. Wie zijn publicaties *“De Zuid-Limburgsche Grottenwereld”* en *“Zuid-Limburgsche Legenden en Verhalen”* doorneemt, stuit vaker op het jongensachtige bravoure waarmee Verster de onderaardse kalksteengroeven binnentrad en verkende; trots oogt en enthousiast getuigt van zijn opgedane kennis en persoonlijke contacten met blokbekers.

Over *“de Dikke”* (de toekomstige, bovenvermelde publicatie) merkt hij op: *“Ook zal ik trachten voor eind December met de bijdragen klaar te zijn”* en *“Met het honorarium ga ik akkoord (50 gulden J.H.), toch ik hoop, dat U nog wat meer kunt bedingen.”* Evenals: *“Het doet mij tevens genoegen, dat U bekende medewerkers hebt kunnen krijgen en tevens ben ik U dankbaar, dat u aan mij gedacht hebt.”*

In een schrijven van 25.11.1937 staat dat Verster middels een postwissel van f 3,- aan Van Schaik de foto’s betaald heeft. Verster maakt bij zijn artikelen gebruik van foto’s van Van Schaik en kan altijd bij hem terecht, niet alleen voor beeldmateriaal, maar ook voor andere vormen van achtergrondinformatie. Hij vermeldt ook dat zijn moeder is overleden in een gesticht in Dongen. Gezien zijn beperkte financiële mogelijkheden en druk werkschema, hij doceert Frans en Italiaans, kan hij niet zo vaak als hij

wilt naar Zuid-Limburg komen en daarom is hij blij (en dat deelt hij nu ook mee) als Van Schaik naar Breda komt ("*...wat een prettigen avond hebben we samen doorgebracht!*").

Op 20.12.1937 verzoekt Verster nog steeds om nieuwe prospecties en maakt hij weer eens verslag van zijn inspanningen hierover. Het blijkt dat hij zijn uiterste best doet om zoveel mogelijk reclame te maken voor de vermelde publicatie, al had hij wel graag dat Van Schaik de uitgever ervan in kennis stelde dat hij, Verster, weer nieuwe potentiële kopers had aangebracht. Uiterlijk eind januari zullen zijn bijdragen afgerond zijn. Of Van Schaik nog iets nieuws van oude bergkenners (o.a. Montulet) gehoord heeft en of hij anders oude blokbrekers misschien zou kunnen benaderen? En: "*Denkt U er aan: de schrijvers van dit boek schrijven toch zeker volgens De Vries en te Winkel en storen zich zeker niet aan de nieuwe spelling? Het beste is misschien, dat de uitgever de schrijvers hierin vrij laat. Ik schrijf alles volgens De Vr. en te W..*" Verster heeft een hoge hoed op van de relaties, het netwerk, van Van Schaik. Hij verzoekt hem of hij voor een van zijn leerlingen, gediplomeerd boekdrukker, bij Leiter Nijpels een goed woordje kan doen. Of bij iemand anders.

In de brief van 02.01.1938 lezen we dat Van Schaik maar weer eens 20 prospecties opgestuurd heeft en herinnert Verster Van Schaik er aan dat hun beider vriend Dorren overleden is. Verster is nog steeds met de definitieve afronding van zijn eigen bijdrage bezig: "*...zoodat ik in het geheel reeds vier onderwerpen heb beschreven, doch het staat nog maar in het klad en er valt nog veel te corrigeren. Enfin, ik behoef U dat niet te zeggen: men moet niet gauw tevreden zijn over zichzelf en zien zoo goed mogelijk werk te leveren.*" Toekomstplannen hebben Verster en Van Schaik ook: "*Een film over den St. Pietersberg lijkt mij al bijzonder*

interessant. Misschien kunnen we deze ook combineeren met de speciale film die we van Zuid-Limburg willen opnemen. We zullen nog even geduld moeten hebben.” Verster verzucht: “Het wordt echter hoog tijd, dat de twee “bergloopers” bij elkaar komen en ik brand van verlangen om weer eens een paar groote tochten in den berg te ondernemen. We zouden b.v. het gedeelte van wijlen Mevr. Maielle eens aan een grondig onderzoek kunnen onderwerpen bij welke gelegenheid, zoals ik U reeds in mijn vorig schrijven meldde, ik U eens aan het gedeelte zou kunnen brengen, waar de Spaansche sapeurs de gangen hebben laten springen. Misschien heb ik wel gelegenheid om binnenkort eens mee te rijden naar Maastricht en dan kunnen we het er eens van nemen en een grooten bergtocht ondernemen. We zullen dus probeeren om tegen half Januari weer bij elkaar te komen.” De foto op afbeelding 1 uit de het Zonneberggedeelte van Noord bewijst dat dit bezoek inderdaad heeft plaatsgevonden.

- 6 In de brief van 04.02.1938 valt te lezen, dat Verster nog steeds aan het passen, meten en veranderen is voor wat betreft zijn definitieve bijdragen aan “de Dikke van Schaik”. Hij wil al een tijdje ook nog een artikel toevoegen over de bekende mosasaurusvondst in de 18de eeuw, maar weet niet wat van Rummelen gaat schrijven in zijn bijdrage “Bouw en wording van den St.Pietersberg”. Verder: “Het deed mij genoegen te vernemen, dat U misschien voor mijn copie 2 vel zult noodig hebben en ik zoodoende wat meer zal verdienen. U weet ook wel, dat een en ander veel werk en tijd vordert.” En enkele regels lager: “Fijn voor U, dat U met den Commissaris van den Koningin in den berg bent geweest, het is een groote eer die U te beurt viel en waarmede ik U hartelijk feliciteer. Ik kreeg een schrijven van mijn vriend den Heer Neutelings, die het hierbijgaande telegram aan laatstgenoemden Commissaris heeft gestuurd en verzocht, of ik het U wilde laten weten. Ik vind die vervloekte schenderij van de natuur ook verschrikkelijk.” Het betreft hier de vroegere rotswoningen te Geulhem. Ook in de brief van 21.02.1938 komt die problematiek aan de orde: “Vindt

u het niet treurig wat te Geulhem met die afgravingen geschiedt? Zoo iets kan natuurlijk alleen weer in Nederland, waar nog geen wet bestaat voor de natuurbescherming.” Te lezen valt ook, dat Verster nog steeds worstelt met zijn artikelen voor het boek; hij bewerkt gedeelten opnieuw, verandert de volgorde, voegt nieuwe toe en blijft maar veranderen en herzien en zijn literatuurlijst aanvullen met oude en nieuwe artikelen van zijn hand.

De brief van 10.03.1938 is ook een grote klaagzang over zijn vorderingen en wensen met betrekking tot de eindvormgeving en hij eindigt met: “Hartelijke groeten van huis tot huis, t.a.v. Uw trouwe grotvriend.”

Enkele uitgebreide citaten uit de brief van 24.03.1938:

“Ik heb voor de aardigheid hier en daar dialect gebruikt (...). Vroeger heb ik 't in Valkenburg vloeiend gesproken, doch ik ben er reeds te lang weg om dit thans nog te kunnen. Indien ik er weer een tijd woonde, zou ik het wel weer gauw hebben aangeleerd. Geschreven heb ik het plat nooit (behalve in mijn Z.L. legenden). Zoudt U nu zoo vriendelijk willen zijn om dit dialect door Uw schoonzoon (dhr. Zeguers, J.H.) of een andere Maastrichtenaar te willen laten nakijken, daar de woorden natuurlijk niet overal precies zullen zijn.”

“Wanneer denkt u, dat het boek zal verschijnen? Zal dit beslist de volgende maand zijn en tot hoe lang kan men nog intekenen?

(...) Hebt U nog tijd kunnen vinden om over de kwestie der “Gemeentegrot”(verschijnen van een eventueel boekje over de grot van mijn hand) met den Burgemeester te kunnen spreken?

En hoe is het thans met het boekje dat misschien dit jaar over de “Historische grot” zou verschijnen? Hebt U hierover reeds met den Heer Crolla gesproken?

U zult nu wel Uw handen vol hebben, maar toch wel blij zijn, dat uw wensch, een prachtig werk over den St.Pietersberg (? , J.H.) wordt. Ik ben erg benieuwd naar Uw gedeelte en dat van de overige medewerkers en

natuurlijk eveneens naar de schitterende foto's. U zult ongetwijfeld met het boek veel succes hebben, hetgeen U dan ook zeker toekomt.

Ik hoop, dat we weer over eenigen tijd eens groote bergtochten kunnen ondernemen. Ten slotte wat het honorarium betreft, zoudt U mij een groot genoeg doen, zooals U trouwens reeds weet, als ik dit zo gauw mogelijk mocht ontvangen, daar zoals U bekend, ik het erg goed gebruiken kan. Vooral nu ik binnenkort onzen eersten communicant heb (Pierre) en er voor dien dag natuurlijk het een en ander komt kijken.

(...)Zou het niet zijn aan te raden, dat Uw schoonzoon (dhr. Zeguers, J.H.) bij een van mijn legenden b.v. "De duivel in den St.Pietersberg" en ook nog een andere een mooie teekening (iets fantastisch van de ontmoeting van den duivel met de "blokbrekers") maakte?"

Verster doet weer een beroep op de connecties van Van Schaik in zijn schrijven van 28.03.1938 en vraagt hem zijn voorspraak te zijn: "Eenige dagen geleden ontving ik mijn artikel terug van de "Toeristenkampioen" dat zij wegens voortdurend plaatsgebrek tot hun spijt niet konden opnemen. Nu zou ik natuurlijk wel dit artikel aan een ander tijdschrift kunnen zenden, maar ik voel op het oogenblik meer voor het volgende: Indertijd gaf U mij de raad om ook eens iets te schrijven voor de "Limburger Koerier" over de grotten. U stelde mij voor om zich dan met een en ander bij de Redactie te belasten en mijn voorspraak te zijn.

Gaarne maak ik van Uw vroeger aanbod een dankbaar gebruik en zoudt u mij een groot genoeg doen met deze bijdrage naar de Redactie van laatstgenoemde courant te gaan en hun te verzoeken om dit op te nemen. Ze kunnen het krijgen voor f 10,-.

U kunt hen wijzen op de waarde van dit artikel en wel:

- 1 Het ontstaan en de werkwijze van en in dit gedeelte door de Romeinen.

AFBEELDING 4: Voorpagina van het boekje "De Gemeentegrot te Valkenburg"

- 2 De zeldzame opschriften die slechts aan een tweetal ingewijden bekend zijn en waarvan ik er hier een paar opgeef.
- 3 En dit is het voornaamste: "De primeur die ik de "L.K." aan de hand doe en ongetwijfeld sensatie in Valkenburg zal maken, n.l. het maken van een nieuwen uitgang dwars door het "Romeinsch gedeelte" welke in de "Plenkert" zou uitkomen.

Verder hoop ik dat U mij als grottenkenner van Zuid-Limburg en in het bijzonder "De gemeentegrot van Valkenburg" zult bekend maken. U kunt ook zeggen, dat ik reeds voor talrijke vooraanstaande tijdschriften artikelen over grotten schreef en ook aan Uw boek meewerk."

Dat het hier de Gemeentegrot betreft, is evident.

Bovenstaande lijkt me een schoolvoorbeeld van lobbyen in de marge en Verster stelt zich hier toch wel erg onderdanig op. Ook blijft hij Van Schaik uiterst formeel en met de nodige egards tegemoet treden. Nog steeds blijkt overduidelijk dat iedere financiële buitenkans van harte welkom is en hij graag een positief beeld over zijn grottenkennis naar de buitenwereld schetst om hier zijn voordeel uit te kunnen trekken.

In de brief van 07.04.1938 gaat hij weer in op de onderhavige problematiek omtrent het bovenvermelde artikel en merkt hij maar weer eens op "hoe welkom een spoedige uitbetaling voor mij zou zijn."

Nu lezen we dat het over "Het Romeinsch gedeelte in de Gemeentegrot" gaat en uiteraard ook: "Ik hoop, dat het door Uw voorspraak zal lukken om het artikel op te nemen.(....) Ik hoop, dat U Uw alleruiterste best wilt doen (....) U weet, als ingenieur, dat zulk een uitgang mogelijk is en een reuze verbetering voor de "Gemeentegrot" zou zijn. Gaarne tot wederdienst bereid. Beveelt U mij s.v.p. vooral aan als grottenkenner en het bijzonder van de "Gemeentegrot".

Ook refereert hij zoals in meerdere brieven aan zijn vraag of Van Schaik een goed woordje heeft gedaan bij Leiter Nijpels voor een betrekking

daar voor een van zijn leerlingen. Hij blijft zakelijk en informeert verder of Van Schaik al bij de burgemeester is geweest om te praten over zijn boekje over de "Gemeentegrot" en of er nu wel of niet een boekje over de "Historische Grot" zal verschijnen.

"U hebt zich weer eens laten kennen als een ware vriend en ik ben dan ook bijzonder dankbaar en steeds tot wederdienst bereid" staat in een brief van 02.05.1938 te lezen. Verster heeft inmiddels f 10,- voorschot ontvangen van het boek "De St.Pietersberg" en door de inspanningen van Van Schaik is zijn artikel "Het Romeinsch gedeelte in de Gemeentegrot te Valkenburg (L)" in de Limburger Koerier geplaatst. Met f 7,50 was Willy Verster tevreden, al vindt hij het slecht betaald.

Hij neemt het op voor Van Schaik middels een brief die hij op dezelfde datum aan de gemeente-opzichter van Valkenburg, Jan Drissen, heeft doen toekomen. Waar gaat het over?

"In je Laatste brief had je het nog over je Oom Kaalen en den Heer van Schaik. Je Oom veronderstelt waarschijnlijk, dat van Schaik de Gemeentegrot tegenwerkt, omdat hij zich met de Historische Grot bemoeit wegens de onderaardsche gang onder de Ruïne. Doch, beste Jan, hoewel je Oom een goede man is, heeft hij toch hierin volkomen ongelijk. Ir. Van Schaik denkt er niet aan om de Gemeentegrot tegen te werken, integendeel, hij zou juist alles doen om ook de Gemeentegrot voor te trekken; waarschijnlijk zal je dit in de toekomst nog wel eens ondervinden. Neen, daar staat de Heer van Schaik boven verheven om iets tegen te werken: ik heb hem leeren kennen als een eerlijk, nobel mensch, die altijd voor je klaar staat en kan niets anders dan goeds van hem zeggen. Iedereen die hem kent vindt den Heer van Schaik een edel mensch en ik reken het mij een eer hem onder mijn beste vrienden te tellen. Maar je Oom heeft gauw een vooroordeel als het iets betreft dat met de Gemeentegrot betrekking heeft. Nogmaals, je Oom is een goed man, maar..... hij is te eenzijdig, zooals trouwens veel Valkenburgers. Hij kent alleen de Gemeentegrot en anders

niets. Ik houd het meeste van de Gemeentegrot, dat weet je, Jan, maar er zijn nog andere interessante grotten in Zuid-Limburg!! Natuurlijk zal ik over de kwestie niet met je Oom spreken, zoals je mij verzocht.”

In de brief van 18.05.1938 schrijft Verster:

“Den postwissel ad. f 15,- kwam in mijn bezit, waarvoor mijn besten dank. Ik heb tot heden dus in het geheel f 25,- ontvangen op voorschot van mijn medewerking voor het boek “De St. Pietersberg”; de rest, de overige f 25,- mag ik bij verschijning dan zeker wel tegemoet zien.”

En weer de passage: “U heeft zeker nog geen tijd gehad om het een en ander over de “Gemeentegrot” te Valkenburg te gaan bespreken? En we moeten het boekje over de “Historische Grot” ook niet vergeten.” Dit halsstarrig blijven vragen zal gerelateerd kunnen worden aan zijn niet florissante financiële mogelijkheden in die dagen.

Het volgende schrijven, 03.07.1938, strekt zich uit over maar liefst vier grote pagina's.

“Ik dank U nog wel hartelijk voor het typen van de copie, die er nu goed uitziet en waaraan, zoals ik zie, U nog wel eens hier en daar een verandering ten goede bracht.”

“Ik vind het fijn, dat de Heer Zeguers het een en ander in dialect heeft overgezet. Ja, ik ben het geheel met U eens om al het gesprokene in dialect te zetten.....”

“Het spijt mij natuurlijk heel erg, dat U de beide artikels “Mosasaurus” en “Smokkelgangen in den St.Pietersberg” niet geplaatst konden worden.” Uiteraard klopt deze zin taalkundig niet, maar het is een correct citaat.

“Het is reeds een prachtig succes, dat de halve oplaag reeds verkocht is. Mijn compliment! Het is voor U wel een heerlijke gedachte. Ik kan mij dat tenminste voorstellen. Weet U nu reeds of U en de overige medewerkers ieder een tweetal exemplaren ontvangen, n.l., zoals U hoopte: een luxe ex. en een gewoon gebonden?”

AFBEELDING 5: Op de foto W. Verster “voor de romantische ingang der “Historische- of Fluweelengrot” te Valkenburg”

“Ik ben intusschen met een nieuw artikel over den St.Pietersberg bezig, d.w.z. ik heb pas eenige bladzijden geschreven. Met de publicatie zal ik natuurlijk wachten tot het boek verschenen is en is het mijn plan om zooveel mogelijk Uw foto's te gebruiken, zoodat U er dan ook aan verdient (....) wel had ik graag, dat U mij t.z.t. de foto zond van de vleermuizenafval” Hoogst waarschijnlijk doelt Willy Verster hier op de bekende locatie van de vleermuizenkraamkamer in het Caestertgedeelte van de St. Pietersberg.

Samen met Van Schaik wordt de laatste hand gelegd aan het boekje over een andere, Valkenburgse grot. Hoewel Verster het met de uiteindelijke titel niet eens is, gaat hij de confrontatie met Van Schaik hierover weer uit de weg.

“Vernam van U het uitgeven van een vouwblad over deze grot....”

“Het plan dat we samen het boekje schrijven (...) juich ik ten zeerste toe. De titel is zoo goed (de Fluweelen Grot, J.H.), doch was het niet beter geweest om “Historische Grot” te zetten?”

“Met den prijs van f 25,- voor mijn gedeelte, dus de helft, ga ik accoord. Indien het U mogelijk is, probeert U dan nog iets op den verkochte exemplaren te bedingen en bij een mogelijke herdruk de %. In ieder geval is het bij den heer Crolla in goede handen, want hij is een eerlijk en braaf mensch.”

10 *“Doet U hem (Crolla, J.H.) de hartelijke groeten en zegt U maar, dat ik weer bezig ben met artikels over Valkenburg. Ik heb er een over den Kluis op den Schaesberg en hetgeen hieraan verwant is geschreven, zooals het Feest van St. Leonardus (laatste Zondag van Juni). Ik heb het naar “De Maasbode” gezonden en hoop maar, dat ze het zullen aannemen. De f 7,50 van de “Limburger Koerier” voor mijn artikel over het “Romeinsche Gedeelte in de Gemeentegrot” heb ik intusschen ontvangen. Nogmaals mijn hartelijken dank voor de moeite die U zich hebt gegeven. Het is op het oogenblik slap met het zomerseizoen, dus moet ik zien dat ik met artikels bij verdien. Ik zal ook (...) het artikel over de blokbrekers schrijven en dan foto’s van U gebruiken, dan heeft U er ook wat aan.”*

De brief van 06.07.1938 is de laatste in het Van Schaik-archief betreffende de correspondentie van Willy Verster met D.C. van Schaik over het te verschijnen boek “De St. Pietersberg”. Dat is dan nog steeds niet verschenen, zoals blijkt uit dit schrijven: *“Hedenmorgen ontvang ik de copy, welke ik U thans gecorrigeerd terugzend.”*

De brief eindigt met: *“Ik laat het hierbij, want ik moet gaan lesgeven.*

Hartelijke groeten van huis tot huis, t.a.v. W.Verster van Coothplein 14a BREDA

In het boek “De Sint Pietersberg” (juist ja, nu Sint i.p.v. St.) schrijft Van Schaik op bladzijde 376: *“Wanneer in veel later jaren Willy Verster en ik het voor de onderaardsche gangenwereld opnemen, is dat uit zeer verschillend oogpunt: hij, als de van jongs af aan hartstochtelijke grottenlooper, kan over zijn bevindingen als zoodanig niet zwijgen. Voor ’t eerst is met hem, in zijn boekje “De Zuid-Limburgsche grottenwereld”, iemand aan ’t woord, die zelf de grotten door en door kent in hun eigenaardige situatie. In 1929 doe ik zelf mijn intree in de duisternis van den berg met een nuchter, technisch doel.”*

“... als idealist, als de soms kinderlijk naieve mensch, kon men hem een zekere onpractische manier van doen, vooral als het om nuchtere zaken ging, niet ontzeggen. Dan ineens, als het om de kennis, het inzicht ging van een zoo bij uitstek practisch iets als de oriëntteering in een duistere, ingewikkelde grot, stond je naast den waarnemer, aan wie niets was ontgaan; dan kon je volgens een detective-achtige systematische redeneering met hem uit de ingewikkeldste grot naar buiten komen.” (Van Schaik, 1941, blz. 55)

Toen Van Schaik met Willy Verster kennismaakte, liep deze al een 30-tal jaren in de onderaardse gangenstelsels rond en had zich hierover een uitgebreide, zelfs diepgaande kennis verworven en inmiddels een bekende naam als “grottenkenner” (dat liet hij zich overigens graag aanleunen) en publicist over die onderhavige materie aangemeten. Bijdragen over de grottenwereld van zijn hand waren inmiddels verschenen in kranten en periodieken als: Buiten, Onze Aarde, Natuur en Techniek, Toeristenkampioen, Natura, De Maasbode, Eigen Haard, Katholieke Illustratie, Ons Zuiden, Ons Nederland, De Wandelaar, De Tijd, Ons Eigen Tijdschrift, Panorama, De Nedermaas, Limburger Koerier, etc. In sommige uitgaven op diverse data.

Verster publiceerde over zijn grootste hobby, had 30 jaar ervaring; voor Van Schaik was het op de eerste plaats werk gerelateerd.

Dat Willy Verster mede door economische motieven een “broodschrijver” was (hij publiceerde ook reisverhalen en bijdragen over de Brabantse folklore), doet toch wel afbreuk aan zijn ideële motieven, het feit dat hij eenvoudigweg over zijn grote passie, de Limburgse mergelgroeven, moest publiceren. Hij, de geboren romanticus, die in zijn specifiek taalgebruik, in poëtisch proza, bijna archaisch en arcadisch ogend, een fluwelen woordgebruik bezigt in een verrassend soepele, lichtvoetig vloeiende stijl. Zijn taal past als een nauwsluitende handschoen om de inhoud van het geschrevene. Ja, Verster was een prachtig en mooi schrijver. Goed, hij was als schrijver een kind van zijn tijd en die stijl van schrijven wordt nu niet meer gebezigd. Uiterlijke vorm prevaleert nu boven de kernachtig, zakelijke inhoud. M.a.w. Verster lezen zou niet meer van deze tijd zijn. Men leze: *“En de geheimzinnige wereld van duisternis en eeuwige nacht ligt daar verleidelijk tusschen het liefelijke groen; onderaardsch rijk, waar de stilte heerscht oppermachtig, waar de merkwaardige overblijfselen van ante-diluviaansche monsters den slaap des doods sluimeren in mergellagen, en de steen spreekt van het geloof en de geschiedenis der volken.”* (Verster, blz. 104)

Of de intro van *“De Sint-Pietersberg”* in *“De Zuid-Limburgsche grottenwereld”* (blz. 122 en 123), een staaltje adembenemende lyriek. Leest U a.u.b. tot aan *“Mais revenons à nos moutons”* en dan zult U moeten beamen dat mijn bewondering niet misplaatst is.

Mijn vraag is waarom Verster nooit zijn grottenliefde in gedichten geuit heeft, zeker omdat zijn manier van schrijven een overduidelijke dichter-

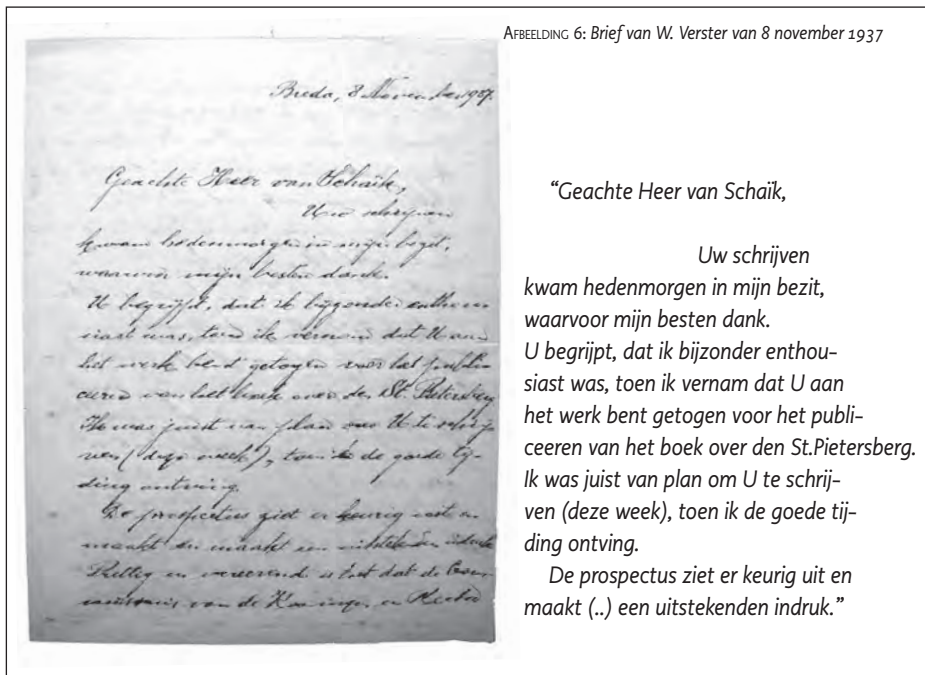
lijke inslag laat zien. Waarschijnlijk is zijn liefde voor het gebruik van veel woorden hier debet aan. Dichten is vaker weglaten en Verster weidt graag uit..... Maar wat had ik graag een gedicht van zijn hand gelezen!

Ook Van Schaik was een vakkundig schrijver, schrijver van functioneel proza, maar ook in een vlot leesbare stijl. Stilistisch mag het er allemaal zeker zijn, al blijft hij vaker zakelijk informatief en prozaïsch.

Waarom Verster de onderaardse kalksteengroeven adoreerde, mag o.a. blijken uit enkele citaten uit zijn *“Zuid-Limburgsche Verhalen en Legenden”*:

“Ik kon niet meer buiten de geheimzinnige sfeer der grotten...” (blz. 104), *“De aantrekkingskracht, die van de grotten uitgaat, is voor sommige personen (onder welke zich de schrijver mag rekenen) onweerstaanbaar!”* (blz. 104) En vooral dat contrast tussen licht en donker, de tegenstelling tussen de Onder- en Bovenwereld, fascineert hem: *“En de geheimzinnige wereld van duisternis en eeuwige nacht ligt daar verleidelijk tusschen het liefelijke groen;...”* (blz. 104) en *“Ziet gij ginds die lichte schemering, welke langzamerhand in helderheid toeneemt? Dat is het heerlijke, goddelijke daglicht, zelfs door den ouden heer Heuts en den schrijver van dit boekje, “de beide grottenvorschers”, steeds met onuitsprekelijke vreugde begroet. (...) En onwillekeurig komen mij dan de versregelen te binnen, welke zich boven den vroegere uitgang der gemeente-grot van Valkenburg bevinden: “U heb ik lief, omhuld altaar der duisternis Wijl uwe nacht mij leert, hoe schoon het dag licht is!”* (blz. 125, 126)

Deze oude heer Heuts was de uitbater van herberg-hotel Berg en Dal in Geulhem. De familie Verster bracht hier de vakanties door, waren er vaste gasten en de jonge Verster zwierf met Anton (Teuntje) Heuts als zijn mentor en kompaan door de omringende grotten; een blijvende vriendschap. Deze Heuts heeft Verster met het grottenvirus besmet.

AFBEELDING 6: Brief van W. Verster van 8 november 1937

“Geachte Heer van Schaik,

Uw schrijven kwam hedenmorgen in mijn bezit, waarvoor mijn besten dank. U begrijpt, dat ik bijzonder enthousiast was, toen ik vernam dat U aan het werk bent getogen voor het publiceren van het boek over den St. Pietersberg. Ik was juist van plan om U te schrijven (deze week), toen ik de goede tijding ontving.

De prospectus ziet er keurig uit en maakt (..) een uitstekenden indruk.”

het grottenvirus en daar samen als liefhebbers (ook Van Schaik) intens van te genieten en naar derden toe uitgebreid, in eigen of gezamenlijke publicaties, verslag van te doen. Beide heren hebben onmiskenbaar een groot stempel gedrukt op de ontsluiting van het Mergelland voor het toerisme. Tevens gaven ze een stevige aanzet om ook de onderaardse kalksteengroeven cultuurhistorisch te leren waarderen.

“...en zodoende heeft hij voor de verbreiding der bekendheid van de vele aantrekkelijkheden in dit deel van ons gewest (Zuid-Limburg) veel bijgedragen.” (Van Schaik, 1941, blz. 56) Maar dat geldt ook voor Van Schaik zelf.

Van Schaik wordt vandaag de dag nog steeds, terecht, als een groot ambassadeur voor onze onderaardse kalksteengroeven gezien en daarvoor geëerd met een eigen weg op “zijn” berg en een gedenksteen. Willy Verster

Ik zou wel eens willen weten of Verster Van Schaik tijdens de mondelijke contacten bij Verster thuis of tijdens hun urenlange bergtochten ook steeds met de beleefdheidsvorm U aansprak, zoals hij in zijn hier geciteerde brieven consequent doet. Hij tutoyeert nooit. Wederzijds was er, als geestverwanten, veel respect, waarbij het respect van Verster naar Van Schaik toe erg hoog was.

De vriendschap tussen beiden omvatte een tijdvak van ruim tien jaren, geen grote tijdspanse, maar toch genoeg om elkaar te kruisbestuiven met

verdween langzaam in de anonimiteit en kenmerkend hiervoor vind ik de opmerking van Dr. Charles Thewissen (Veldeke 1973)) in zijn artikel in dit St. Pietersbergnummer, waarin uw schrijver en andere leden van de Vereniging tot Bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek St.-Pietersberg mede acte de présence gaven. Hij schrijft met enig dédain: “Willy Verster heeft menig opstel over de St.-Pietersberg geschreven, maar dat is populair wetenschappelijk”. Alleen het woord “opstel” al en de bijdragen van Van Schaik dan? Goed, zijn mening, het is geen

literatuur, al zet ik daar meer vraagtekens bij, als hij even verder schrijft: *“Onze prozaschrijvers hebben ons wat de St.-Pietersberg betreft lelijk in de steek gelaten.(....) Zo’n St.-Pietersberg met zijn romantiek, zijn historie, zijn landschappelijke kanten om van de amoureuze helemaal te zwijgen, had toch wel wat meer auteurs aan het schrijven mogen zetten.”* En dan komt hij zeggen en schrijven tot één naam: Pieter Ecrivisse. Om daarna afsluitend twee werkjes van Karel Matthijs onder de aandacht te brengen. Karel Matthijs? Juist ja, het schrijver-pseudoniem van Dr. Charles Thewissen.....

Willy Verster verdient het weer gelezen en op zijn merites beoordeeld te worden. Als “bergkenner” was hij zeker Van Schaiks evenknie, waarschijnlijk meer. In hun onderlinge relatie is op Verster het predicaat leermeester zondermeer van toepassing.

Een blijvend eerbetoon in de vorm van een aangebrachte plaquette in het ingangsgedebied van een door Willy Verster beschreven onderaardse kalksteengroeve wacht op haar onthulling.

Naschrift

Thei Neutelings was een succesvol Brabants industrieel (o.a. van de LIGA-koekjes) die door de eveneens in Brabant wonende Willy Verster op de uitspanning “Berg en Dal” geattendeerd werd. Die uitspanning werd daarna voor de familie een blijvende verliefdheid en dat resulteerde uiteindelijk in de aankoop in 1936 van het in de onmiddellijke nabijheid

gelegen perceel “De Koningsstoel”. Hierop werd in 1939 een familie-vakantieverblijf opgetrokken.

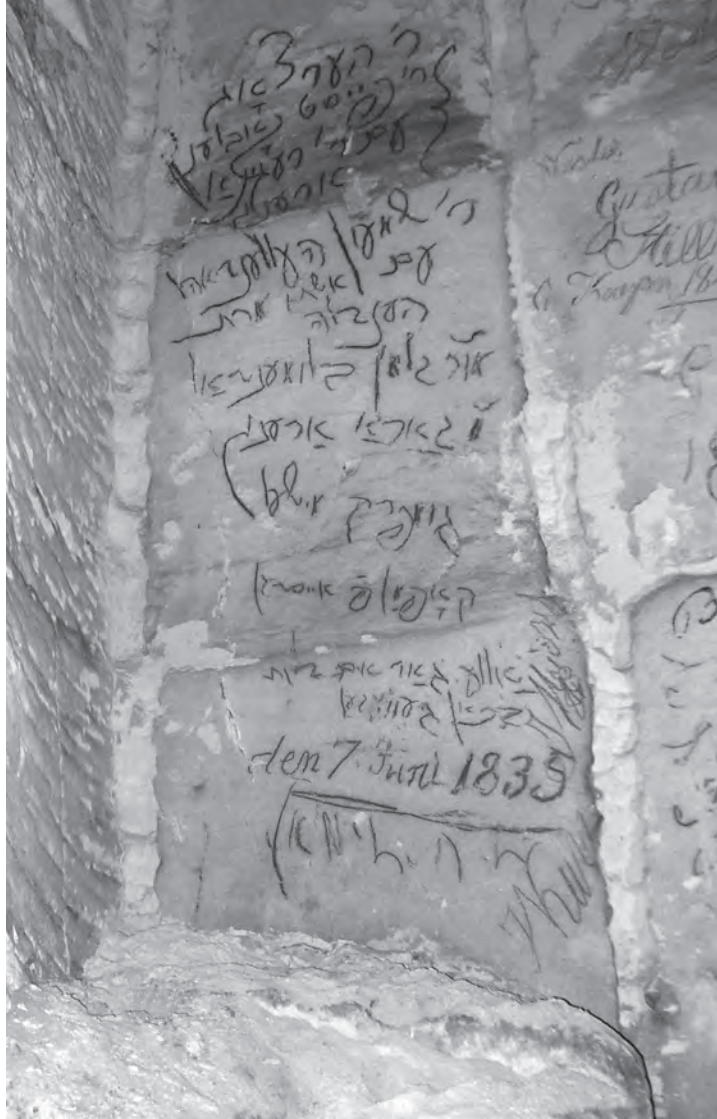
Verster had ook plannen om met Van Schaik een grote film over Zuid-Limburg te maken en dan vooral het Mergelland onder de aandacht te brengen. Neutelings werd voor de financiering benaderd. De vroege dood van Willy Verster maakte een einde aan dit project.

Dankwoord

Een speciaal woord van dank aan Peter Jennekens voor het kritisch door-nemen van het manuscript.

Literatuurlijst

- **Inventaris van de collectie van Ir.D.C. van Schaik 1908/1964**, Maastricht, Gemeentelijke Archiefdienst, 21.170 A / 121 - 8003
- **De Sint Pietersberg** - samengesteld door Ir.D.C. van Schaik, Maastricht, 1938
- **Limburgs grootste grotten-enthousiast** - Ir.D.C. van Schaik, De Nedermaas, 1941, blz.52/56
- **Zuid-Limburgsche Legenden en Verhalen, De Zuid-Limburgsche grottenwereld** - Willy Verster, Valkenburg, 1927
- **Veldeke** - Jaargang 48, 1973, nummer 2
- **Hotel Berg en Dal te Geulhem, Waar mergelvreter al meer dan honderd jaar welkom zijn** - Luck Walschot, SOK-Medelingen 50, p.43-47
- **De familie Neutelings en de “Koningsstoel”** - Fons Heijns, 't Sjtiegelke (2001), nr.15, p.1-4

◀ AFBEELDING 1: Een intrigerend opschrift in de Zonneberg

de heer Herzog	ר' הערצאג
de heer Fayst Koblenz	ר' פייסט קאבלענץ
met de heer Regina	עם ר' רעגינא
Areng	ארענג
de heer Shimen ("Simon) Hevendahl	ר' שמעון העווענדאהל
met zijn vrouw mevrouw	עם אשתה מרת
Hendele	הענדלה
onze leraar en rabbijn Kalman Blumendal	מורי קלמן בלומענדאל
mevrouw Gara* Areng	מי גארא* ארענג
Gumfert/(Gompert) Michel	גומפערק מישעל
Kopman v(an) Eisdén	קאפמאן פ' אייסדען
(allemaal samen met het huis (= hun familie	אללע גאר אים בית
hier geweest	בכאן געוועזען
de zevende juni 1835	den 7 Junij 1835
de heer Ziman'	ר' זימאן

* eigenaardige naam voor een vrouw. Misschien een afkorting van Carolinè?

† ziet eruit als een ander handschrift

Een intrigerend opschrift – (grotendeels) ontraadseld

ROB VISSER, OP DEN DRIES 6, B-3770 RIEMST

◀ AFBELDING 2: Vertaling van het intrigerende opschrift door Mevrouw dr. Grigoraviciute

Inleiding

In SOK-info van mei 2015 (nr. 165) werd in de serie “het bijzondere opschrift” een intrigerend opschrift beschreven met een rondvraag voor meer informatie.

Het opschrift bevindt zich niet ver van de “E muur” in het Zonnebergstelsel: als je (met de rug naar het “onze vader”, nabij het Museum) die gang uitloopt tot het einde ervan; dan naar rechts. Na circa 40 meter kun je naar links (richting de “patertjes”) en schuin naar rechts (richting “E muur” en St. Sebastiaan). Op de linker muur van die schuin-naar-rechts verlopende gang zie je het opschrift op circa 2 meter hoogte (afbeelding 1).

We hebben er met de VVV gidsen tijdens de Zonnebergacademie (een bij- en nascholingsactiviteit) meerdere keren voor gestaan en ons afgevraagd wat de betekenis zou zijn.

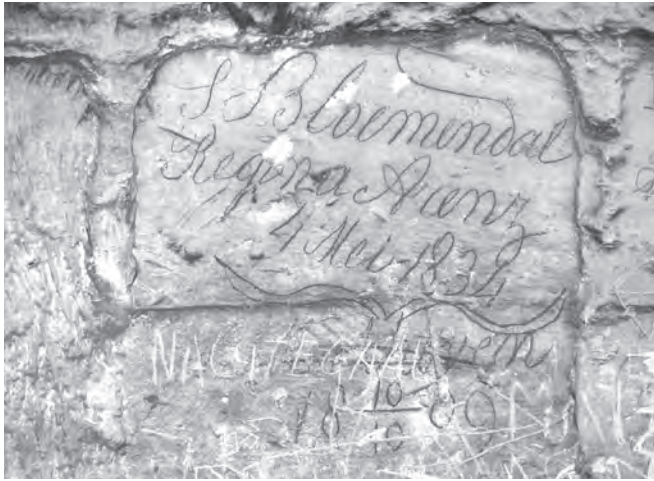
Het bijzondere aan dit opschrift is dat het (althans voor mij) onbegrijpelijke tekens waren en zelfs niet te herleiden tot een taal.

Elders in Zonneberg, links naast de bekende houtskooltekening van “Ahasverus”, is ook zo’n intrigerend opschrift. Dat raadsel werd destijds opgelost door Ad Lagas en John Caris. Uit hun onderzoek, waaraan bijgedragen werd door Martha van de Ven, bleek dat het opschrift (links van “Ahasverus”) een taal is die gesproken en geschreven wordt in het gebied van het Tobameer op het eiland Sumatra (SOK-info nr. 95 en SOK-info nr. 116). Dat opschrift was daarmee ontraadseld.

15

Experts geraadpleegd

Terug naar het intrigerende opschrift waar we met de Zonnebergacademie voor stonden. Hiervan was alleen het tekstgedeelte “den 7 Juni 1835” leesbaar en begrijpelijk.

AFBEELDING 3: Opschrift van 4 mei 1834. S. Bloemendaal en Regina Arenz (foto Martha van de Ven)

Hebreeuwse alfabet. De opschriften in de groeven zijn geschreven in zogenaamde cursieve letters. Ik ben zelf niet zo goed vertrouwd met die notatie (boeken, artikelen en websites staan in kwadraatschrift en ik leer zelfs mijn studenten niet langer het cursiefschrift aan) maar ik herkende alvast twee Joods-Jiddische voornamen: “Hersj” en “Shmoel” (Samuel). Ook viel me op dat een aantal namen worden voorafgegaan door r’ (afkorting van “reb”, meneer) wat wij in het Nederlands niet doen wanneer we het over onszelf hebben. Ik heb de foto doorgestuurd aan een Litouwse collega die in Parijs doceert, dr. Akvile Grigoraviciute. Zij is gespecialiseerd in het ontcijferen van handschriften en bevestigde mijn observaties. Zij zal me een van volgende dagen haar bevindingen meedelen. Ik houd u op de hoogte. Met vriendelijke groeten, ir. Paul Gybels”.

Een foto van het opschrift stuurde ik op naar een vriend, drs Jaap Toorenaar, docent klassieke talen aan het Stedelijk Gymnasium te Leiden. Hij herkende het als Hebreeuws, de van rechts naar links geschreven taal van het Jodendom.

Toen was ik al een stuk verder. Het lag toen voor de hand om voor expertise contact te zoeken met het Instituut voor Joodse Studies van de Universiteit Antwerpen (Jan Morrens, coördinator). Hij verwees mij naar ir Paul Gybels, docent Jiddisch bij het Instituut. Deze bevestigde dat het inderdaad Hebreeuws is, maar....

“Ik heb de foto met opschriften in de mergelgroeven aandachtig bekeken en kan u alvast melden dat ze niet in het Hebreeuws, maar wel in het Jiddisch zijn. De verwarring is te wijten aan het feit dat Jiddisch, hoewel een Germaanse taal zoals het Nederlands, geschreven wordt in het

Mevrouw dr. Grigoraviciute (1986) is geboren in Litouwen. Na haar studie politieke wetenschappen heeft ze zich gericht op Joodse studies aan de Sorbonne universiteit te Parijs. Sinds 2012 werkt zij bij het Maison de la Culture Yiddish aldaar.

Na korte tijd ontving ik haar vertaling (afbeelding 2).

Het was dus een groep, die kennelijk op 7 juni 1835 de St. Pietersberg bezocht heeft en waarvan op de muur in het jiddisch hun namen werden genoteerd. Opmerkelijk is “de heer Regina Areng”. Zou dat dezelfde zijn als Regina Arenz (zie hiernaast)? En is Regina Areng wel een heer? En heeft de heer Ziman zelf zijn naam (misschien later) er aan toegevoegd?

In dat verband bleek Martha van de Ven in haar collectie een tweetal opmerkelijke foto’s te hebben. Het betrof een opschrift (afbeelding 3), in

- ◀ AFBEELDING 4: Voorpagina van de Avondbode uit 1841 (collectie Martha van de Ven)
- ▼ AFBEELDING 5: Detail uit de voorpagina van de Avondbode

Op de voorpagina van de Avondbode van 1841 (afbeelding 4) is, links-onderaan, een interessant stukje tekst dat in afbeelding 5 (onder) vergroot wordt weergegeven. Er wordt melding gemaakt dat “tot arrondissementelijker der maten en gewigten, is, naar wij vernemen, door Z.M. Benoemd, de heer S. Bloemendal, thans adjunct-commies bij het provinciaal bestuur in Limburg”. Zou deze S. Bloemendal dezelfde zijn als S. Blumendal uit 1834 en 1835? Het is mogelijk, maar niet zeker.

Het intrigerend opschrift is nu dus wel gebleken een taal te zijn, met een aantal namen, maar, zoals gebruikelijk, levert dit weer andere vragen op. Wie weet is dit de basis voor een volgend onderzoek met publicatie in SOK Mededelingen met als mogelijke titel “Een intrigerend opschrift – Het vervolg!”

Dankwoord

Een speciaal woord van dank voor Martha van de Ven voor de stimulerende discussies, voor de levering van de twee SOK info-artikelen, de foto van het opschrift (S. Bloemendal en Regina Arenz) en een foto van “De Avondbode”.

Literatuur

- SOK-info 95. Ad Lagas. “Een kannibaal in de berg?”
- SOK-info 116. John Caris. “Een kannibaal in de berg! Het vervolg”

— Tot arrondissementelijker der maten en gewigten te Maastricht, is, naar wij vernemen, door Z. M. Benoemd, de heer S. Bloemendal, thans adjunct-commies bij het provinciaal bestuur in Limburg.

Zonneberg, niet ver van de “gotische teksten” uit 1814, en een exemplaar van “De Avondbode” uit 1841 (afbeelding 4). Het opschrift (afbeelding 3) toont de namen “S. Bloemendal” en “Regina Arenz” en “4 mei 1834”. Zouden deze twee mensen dezelfde zijn als die van de groep uit 1835 en dus met die groep een jaar later, in juni 1835, weer teruggegaan zijn naar Zonneberg? En wat zou hun relatie zijn?

J

C

E

D

I

L

A

B

F

K

Groeve Ternaaien Achter en omgeving

KEVIN AMENDT, BLOEMENWEG 92, 6221 TW MAASTRICHT

PETER JENNEKENS, DEN OLIEBERG 74, 6231 AX ROTHEM

Inleiding

Het gedeelte van de Sint Pietersberg, dat bekend is onder de naam het plateau van Caestert, is niet alleen interessant vanwege de alom bekende onderaardse gangenstelsels. Ook iets dat er niet meer is, of waarvan het vermoeden bestaat dat er wellicht iets is geweest, trekt steeds weer de aandacht van menig groevegeïnteresseerde. In de helling van het Jekerdal, ten westen van de boerderij Caestert, zijn enkele locaties die in dit kader waard zijn om nader bekeken te worden. In de glooiende helling bevinden zich mergelwandjes met gereedschapssporen of zelfs pilaarrestanten. Hier zijn weinig tot geen gegevens van bekend. Toch kan een en ander op papier worden gezet door te bestuderen en te beschrijven wat zichtbaar is in het huidige landschap. Daarnaast geeft oud kaartmateriaal een indruk van de locaties in relatie tot de omgeving.

Als eerste wordt de locatie groeve Ternaaien Achter beschreven (locatie A, op het kaartmateriaal en de foto op de eerste pagina van dit artikel). Daarna komt de zogenaamde Vierkante schacht van de groeve Ternaaien Beneden ter sprake (locatie B). Tenslotte volgt een beschrijving van twee mergelwandjes, gelegen links en rechts van de toegangsweg naar de hoeve Caestert (locatie C en D).

Voor wat betreft de beeldvorming van de omgeving zijn kaarten uit drie verschillende perioden afgebeeld.¹ Deze zijn geselecteerd op twee omvangrijke veranderingen in het landschap, namelijk het graven én later het verbreden van het Albertkanaal. Op elk van deze drie kaarten zijn dezelfde locaties met letters aangeduid. Wordt er in de tekst verwezen naar een locatie met letter dan is het een verwijzing naar dit kaartmateriaal.

1925: Vóór het graven van het Albertkanaal.

1968: Na het graven van het Albertkanaal.

1979: Tijdens het verbreden van het Albertkanaal.

AFBEELDING 2: Ternaaien Achter 1925

- A: Locatie groeve Ternaaien Achter.
- B: De Vierkante schacht van groeve Ternaaien Beneden.
- C: Mergelwand aan een landbouwperceel onder de Silexweg.
- D: Mergelwand in de wei bij de Caestertweg.
- E: Hoeve Caestert.
- F: Hoeve Le Sart (verdwenen).
- G: Verschillende ingangen van groeve Ternaaien Beneden en de dagbouwgroeve 'Verloren valle'.
- H: Ingang groeve Ternaaien Boven.
- I: De vijfsprong.
- J: Tussen I en J loopt de (onverharde) Silexweg.

AFBEELDING 3: Ternaaien Achter 1968

- K: Van I naar K loopt een (onverharde) weg naar de 'punt van Ternaaien'.
- L: Van L naar F liep een voetpad naar Hoeve Le Sart.
- M: Noordelijke punt fort Eben-Emael.

De locatie Groeve Ternaaien Achter, de restanten van een groeve

Jacquo Silvertant schreef het volgende in het boek 'Caestert, de genese van het gangenstelsel' uit 1999: "Bij het ter perse gaan van dit boek maakte Ed Stevenhagen melding van een nog onbekende groeve die door

AFBEELDING 4: Ternaaien Achter 1979

hem is aangetroffen. Het onderzoek verkeert nog in een beginstadium, met als gevolg dat verdere informatie over de betreffende groeve nog niet kon worden opgenomen. Voorlopig blijft het bij bovenstaand kaartje [met een locatie aanduiding] en de naam die de vinder er aan gegeven heeft; Ternaaien-achter.”²

In het ledenblad SOK-Info schreef Ed Stevenhagen: “De locatie is een onderzoek waard. [...] Wanneer we buiten Kanne over de landweg omhoog naar boerderij Caster gaan kruisen we de transportweg van de ENCI op een 5-sprong. We gaan hier rechtsaf naar het zuiden en na exakt 200 m, in het bos aangekomen, bevindt zich de ingangspartij op ca 20 m aan de linkerzijde. Wie kent deze groeve? Wie doet er onderzoek naar?”³

De locatie groeve Ternaaien Achter (locatie A) ligt in de helling van het Jekerdal, aan de rand van het bos dat zich uitstrekt over het plateau van Caestert. De onverharde weg van de vijsprong naar de ‘punt van Ternaaien’ (van locatie I naar K) loopt langs of door de locatie groeve Ternaaien Achter. In de boshelling is een C-vormige inkeping aanwezig met mergelwandjes, een onderaardse holte en iets dat een onderaardse gang kan worden genoemd (zie situatieschets). Op verschillende plaatsen zijn gereedschapssporen te zien die duiden op de ontginning van mergelblokken.

Stevenhagen schreef verder in SOK-Info: “Het is in ieder geval een dagbouwgroeve met zaagvlakken, maar ook met een dassenburcht of andere holbewoners. De breedte is 25 m met de aanwijzing dat zowel links (noord) als rechts (zuid) een mogelijke ingang de berg in is geweest.”⁴ Deze locatie is door ons nader bekeken. Uit het veldwerk blijkt dat de door Stevenhagen genoemde eventuele dagbouwgroeve in feite in zijn geheel een ingestort gedeelte is van een onderaardse groeve. Bij de instorting ontstond een C-vormige verzakking in de helling. Gezien het verloop van de helling is een geringe deklaag (dun plafond) waarschijnlijk de reden voor de instorting. Het puin van het bezweken plafond is in de voormalige gangen gevallen en de pilaarrestanten steken tot vandaag de dag boven het instortingspuin uit. De zichtbare pilaarrestanten bevatten nog steeds de oude gereedschapssporen. Het oorspronkelijk vloerniveau van de onderaardse gangen heeft dus dieper gelegen dan de huidige bodem. Waarschijnlijk zijn onder de grond nog intacte pilaarwanden aanwezig. Door het instortingspuin en latere afschuiving van de dekgronden zijn deze bedolven.

De gereedschapssporen op de pilaarrestanten tonen overduidelijk aan dat het een onderaardse groeve betreft en geen dagbouwontginning. Er is namelijk een bovenvoor zichtbaar op een van de pilaarrestanten en op de mergelwand. De bovenvoor is de smalle gleuf die wordt gemaakt

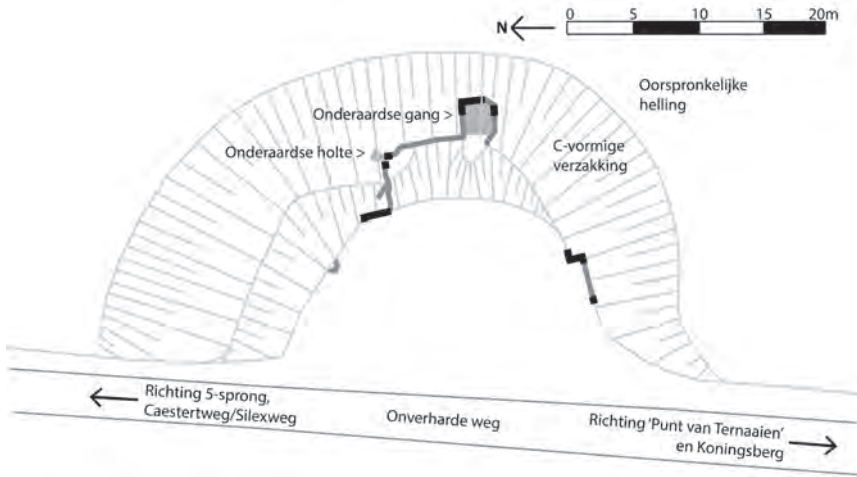
AFBEELDING 5. De locatie groeve Ternaaien Achter. In de helling is de C-vormige verzakking te zien

om de bovenzijde van de blokken te maken, waarbij het plafond van een gang ontstaat. Een bovenvoor duidt dus altijd op een plafond oftewel een onderaardse groeve. Het plafond ligt onder een fossielgruislaag, op twee plaatsen is boven de fossielgruislaag gewerkt. De blokvormen tonen verder aan dat er ontgonnen is ten behoeve van mergelblokken.

Aan de oppervlakte zijn momenteel zichtbaar:

- in totaal circa 20 meter aan mergelwandjes,
- een enkele mergelrotsblok,
- een onderaardse holte,
- één onderaardse gang.

22

Ter plaatse zijn metingen verricht om een situatieschets te maken (zie afbeelding). Het verloop van de oorspronkelijke helling wordt onderbroken door de C-vormige verzakking, welke is getekend met de dunne lichtgrijze lijnen. De dikke donkergrijze lijnen staan voor de mergelrotsen en met de dikke zwarte lijnen zijn de gedeelten afgebeeld waarop gereedschapssporen aanwezig zijn. De onderaardse holte en gang zijn grijs gekleurd.

AFBEELDING 6: Situatie locatie groeve Ternaaien Achter. (Gekarteerd door Roger Magnee, Bram Smol, Peter Jennekens en Kevin Amendt, 2013)

De zichtbare gereedschapssporen

Staanste op de onverharde weg is aan de rechterkant een mergelrots met gereedschapssporen te zien. Het betreft een groeve- of pilaarwand met een binnen- en buitenhoek. Zichtbaar zijn blokvormen, een zijvoor en zaag- en slagbeitelsporen.

Het enige overblijfsel van een onderaardse gang is toegankelijk via een kruipgat. Het betreft een ruimte van circa 2,5x3 meter. De toegang en de vloer van de onderaardse ruimte zijn enkele jaren geleden verruimd. Het blijft toch kruipwerk en in de ruimte kun je niet eens rechtop zitten; de gang is ooit opgevuld geraakt met materiaal uit de helling (dekla-gen). Op de achterwand zijn gereedschapssporen zichtbaar, zoals deze normaal worden aangetroffen op een achterwand van een gang. Aan de linkerkant is een schap gemaakt en rechts daarvan zijn, verdeeld over twee blokken, de slagbeitelsporen te zien die ontstonden bij het maken van een zijvoor.

Aan de linkerkant, staande op de onverharde weg, is in een hoek van de mergelwand een onderaardse holte aanwezig. Aan beide zijden van de holte zijn gereedschapssporen te zien die zijn ontstaan bij het maken van de bovenvoor. Daaronder is (sterk verweerd) een blokvorm zichtbaar met zijvoor en zaagvlak. Het geheel lijkt op een hoek van een

AFBEELDING 8: De achterwand van de onderaardse gang met links de gereedschapssporen ontstaan bij het maken van het schap en rechts de slagbeitelsporen ontstaan bij het maken van de zijvoor

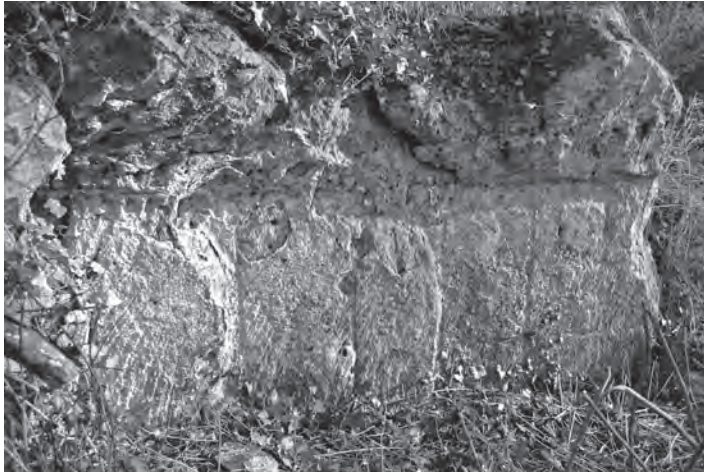

AFBEELDING 9: De wand met gereedschapssporen. Hier is duidelijk te zien dat deze ontginningsactiviteiten onderaards plaatsvonden. Er werd gebruik gemaakt van een bovenvoor, dat altijd op een onderaardse groeve duidt. Daarnaast ziet men boven de bovenvoor een overhang van de mergel, het restant van het plafond

voormalige gang, waar de werkzaamheden zijn gestopt op een aardpijp. De huidige holte is dan de deels leeggevalle aardpijp. Eveneens is aan de linkerkant een wand van circa 2 meter met daarop gereedschapssporen aanwezig. De blokvormen en de bovenvoor zijn duidelijk zichtbaar. Op de wand zijn een driehoekig zaagvlak met daaronder slagbeitelsporen te zien, ontstaan bij het maken van de zijvoor.

De groeve en zijn omgeving

Het reconstrueren van de situatie voor de instorting is moeilijk. De voormalige ganghoogte kan zonder graafwerkzaamheden niet worden achterhaald. Of het een inganglocatie betreft is niet zeker. Mogelijk zijn groeverestanten verdwenen bij de aanleg van de weg (zie de ligging van de weg ten opzichte van de groeverestanten op de situatieschets). De situatie is in ieder geval door de aanleg van de weg verstoord. Uit het kaartmateriaal blijkt dat deze weg (tussen locatie I en K) is aangelegd tussen 1968 en 1979. Voorheen liep er een pad van Kanne naar Hoeve Le Sart (tussen locatie L en F). Op de kaart uit 1968 is nog een deel van dit pad getekend en op de oudere kaarten (bijvoorbeeld de hier afgebeelde

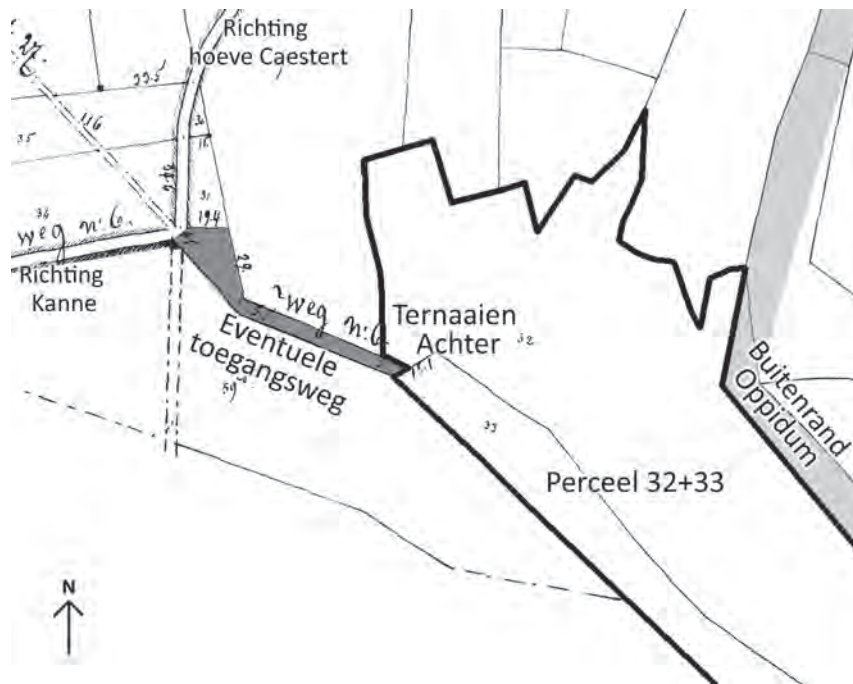
AFBEELDING 10: De wand met gereedschapssporen vanuit een ander perspectief. Duidelijk zijn de blokvormen, bovenvoor, zaag en beitelsporen zichtbaar

AFBEELDING 11: De ligging van de toegangsweg en de percelen 32+33 ten opzichte van locatie groeve Ternaaien Achter. (Bron: Atlas der Buurtwegen 1846, Kanne. Bewerkte versie)

uit 1925, maar ook op de Tranchot kaart uit omstreeks 1803) loopt deze door naar Hoeve Le Sart.

Het gebied behoorde in 1846 tot de gemeente Kanne en werd 'Onder de Keysteen' genoemd (zie bijbehorende kaart uit de Atlas der Buurtwegen). De locatie van groeve Ternaaien Achter ligt op perceel nummer 32. Dit perceel is gelegen in de helling, volgt de buitenrand van het oppidum (een hoogteversterking uit de IJzertijd en/of Romeinse tijd) en strekt zich vanaf hier uit in een smalle strook tot aan de Luikerweg. Perceel nummer 32 en het hier aangrenzende perceel nummer 33 waren in die tijd in eigendom van de 'Gemeente van Canne' zelf. Het laatstgenoemde perceel grensde aan de gemeente Eben-Emael.⁵

De 'weg van Canne naer Emael en Lanaye' (no. 6), in de volksmond genoemd 'Op het Caster', is de weg die van beneden uit het dal naar de toegangspoort van hoeve Caestert loopt en daar uitkomt op de Luikerweg.⁶ Deze weg heeft een korte zijweg, die uitkomt en eindigt bij de genoemde percelen. Blijkbaar had het nut hier een weg naar toe te laten lopen. Zou het de bedoeling zijn geweest om een toegangsweg tot de voormalige groeve Ternaaien Achter te hebben (ervan uitgaande dat hier een ingang heeft gelegen)? Daar waar de zijweg aansluit op de "hoofdweg" loopt deze uit in een vreemde driehoekvorm. Zou op dit vlakke stuk in de helling een uitwijkplaats zijn gemaakt, met de bedoeling om twee karren op deze plek te

laten passeren? De wachtende kar hoeft dan niet op de toch wel steile helling, geremd stil te staan. Het is opvallend dat geen enkel ander perceel in dit gebied eigendom was van de gemeente Kanne. Deze (althans in dit geval slechts veronderstelde) situatie komt vaker voor. Denk bijvoorbeeld aan de toegangsweg naar het zogenaamde Tunnelstelsel van de Grote berg in Zussen (gemeente Riemst)⁷. Hoe dan ook, een direct verband tussen deze weg met eventuele uitwijkmogelijkheid en de groeve Ternaaien Achter is nog niet aangetoond.

Op de in het begin van dit artikel afgebeelde kaart uit 1925 is te zien dat in die tijd deze weg als voetpad doorliep tot Hoeve Le Sart (tussen locatie L en F). Op de kaart uit 1968 is de zijweg nog steeds afgebeeld en op de kaart uit 1979 niet meer aanwezig. Blijkbaar is de weg tussen 1968 en 1979 verdwenen, waarschijnlijk bij de aanleg van de onverharde weg naar de ‘punt van Ternaaien’ (van locatie I naar K).

Tot zover de informatie zoals deze zichtbaar is in het huidige landschap en op kaartmateriaal. Verder blijft het gissen naar de oorspronkelijke situatie van de groeve Ternaaien Achter. Enkele mogelijke scenario's zijn hieronder beschreven.

Scenario 1 – uitloper van een andere bekende groeve

De pilaarrestanten bevatten te weinig informatie om na te gaan of er op deze locatie sprake was van een daadwerkelijke groeve-ingang. Van een inganglocatie ontbreekt elk spoor. De ontginningsrichting kan niet worden bepaald. Volgens dit scenario zijn de ingestorte gangen ontgonnen vanuit een andere (bekende) groeve en lagen ooit in een uiteinde van dat gangenstelsel. Het uiteinde is vanwege een te dun plafond ingestort. Voor dit scenario komen twee groeven in aanmerking; Ternaaien Boven en Ternaaien Beneden.

Ternaaien Boven is gezien de afstand en het ontbreken van een instortingsgebied het minst logisch. In de groeve Ternaaien Boven komt geen door instorting versperde gang in aanmerking om door te hebben gelopen richting Ternaaien Achter. Daarnaast zijn bovengronds geen verzakkingen van een instortingsgebied zichtbaar.

Voor wat betreft Ternaaien Beneden vervalt de argumentatie ‘afstand’. De afstand bedraagt namelijk slechts circa 100 meter en er is één door een instorting versperde gang die in aanmerking komt om door te hebben gelopen richting Ternaaien Achter. Deze instorting heeft aan de oppervlakte een diepe cilindervormige verzakking veroorzaakt. Verder

ontbreekt iedere aanwijzing voor een instortingsgebied. Mocht dit scenario juist zijn dan moeten alle gangen tussen de instorting van Ternaaien Achter en die ene instorting in Ternaaien Beneden (nagenoeg) intact zijn.

Scenario 2 – uitloper van een andere onbekende groeve

Een andere optie is dat het een uitloper betreft van een tot nu toe volledig onbekende groeve, met een verdwenen ingang op een andere locatie. Hiervoor is geen enkele aanwijzing. Er is geen locatie aanwezig waar mogelijk een ingestorte ingang van een tot nu toe onbekende groeve is geweest.

Scenario 3 – Een deels ingestorte groeve met ingang op deze locatie

De ingang lag daar waar nu de onverharde weg loopt. Het inganggebied met een te dun plafond is ingestort, waarbij de nu zichtbare C-vormige verzakking is ontstaan. Verder helling inwaarts, achter de instorting waar het plafond voldoende dikte heeft, zijn gangen intact waarvan we het bestaan vooralsnog niet kennen.

Scenario 4 – een volledig ingestorte groeve met ingang op deze locatie

De ingang lag daar waar nu de onverharde weg loopt. De groeve is volledig ingestort en nooit groter geweest dan het nu zichtbaar ingestort gedeelte. De omvang van de voormalige onderaardse groeve beperkt zich tot het ingemeten gebied (zie situatieschets). Dit wil zeggen; de C-vormige verzakking in de helling en de nog bestaande onderaardse gang. Het was dus een vrij kleine groeve.

Vooralsnog is scenario 4 het meest waarschijnlijk, omdat deze optie vooral uitgaat van wat er is in plaats van wat er niet is.

Alhoewel in dit deel van de Jekerdalhelling het aantal groeve-ingangen (waar vanuit is ontgonnen) beperkt is, ligt de groeve Trou Tcheqwak in

AFBEELDING 12: De bovenkant van de schacht. De helling loopt steil omlaag naar het droogdal

de directe nabijheid en hier kan men spreken van een soortgelijke situatie. Bij Trou Tcheqwak zijn ook aan de oppervlakte pilaarrestanten en een ingestort ingangsgebied te zien. Door de ligging van het Albertkanaal is de afstand tussen deze twee groeve-locaties voor het gevoel groter dan in werkelijkheid (afstand locatie A en M = circa 500 meter).

Ternaaien Beneden en zijn Vierkante schacht

De groeve Ternaaien Beneden (ingangen bij locatie G) zoals deze tegenwoordig als één geheel bekend is, bestaat qua ontginning uit meerdere groevegedeelten die ooit aan elkaar zijn gegroeid. De ligging van de verschillende groevegedeelten wordt vooral bepaald door geologische invloeden. Dat geologie de bepalende factor is voor het gangverloop en begrenzingen van verschillende gedeelten, blijkt in steeds meer 'oude' groeven het geval te zijn. Breukvlakken en het 'afhangen van de berg' spelen vaak een belangrijke rol en dus niet altijd het eigendoms- en ontginningsrecht.

Geologische invloeden en eigendoms- of ontginningsrechten

Zo is de groeve Ternaaien Beneden ruwweg op te delen in drie verschillende groevegedeelten, die begrensd zijn door geologische breuken in het gesteente. Aan het uiteinde van het middelste gedeelte van groeve

Ternaaien Beneden bevindt zich, in de buitenwand en in het 'afhangen van de berg', de karakteristieke Vierkante schacht (locatie B). De Vierkante schacht in Ternaaien Beneden lijkt echter een voorbeeld te zijn waar eigendoms- en ontginningsrecht een rol hebben gespeeld in plaats van geologische invloeden. Niet zozeer bij de begrenzing van de groeve, maar bij de keuze voor het maken van een schacht in plaats van een normale ingang. De schacht ligt overigens in de nabijheid van groeve Ternaaien Achter (locatie A).

Waarom een schacht en geen toegangstunnel?

De begrenzing van het gangenstelsel is logisch, namelijk het afhangen

AFBEELDING 13: De in de mergel uitgekapte schacht is vierkant van vorm. In de deklagen had de schacht geen bekleding. Als gevolg hiervan is de nu zichtbare trechtervormige verzakking aan de oppervlakte ontstaan

normale ingang dan via een schacht. Een schacht die nota bene in de boshelling uitkomt op een slecht bereikbare plaats. Zou het dus zo zijn dat door eigendomsgrenzen het maken van een verticale toegangsschacht noodzakelijk was?

Werkzaamheden gestaakt?

Wij zijn er altijd vanuit gegaan dat de schacht is gemaakt en gebruikt voor het naar de oppervlakte takelen van de ontgonnen mergelblokken. Echter bij nader onderzoek ter plaatse blijkt dat de schacht niet volledig is uitgediept tot het vloerniveau. Dit maakt het onmogelijk om een blok naar boven te

van de berg. Het maken van een schacht is op deze locatie onlogisch. Vanaf de oppervlakte tot het plafond van de gang is de afstand 8 meter (ganghoogte is 7,5 meter). Aan de oppervlakte loopt de helling van het Jekerdal steil omlaag (meer dan 8 meter). Had men van binnenuit rechtdoor naar buiten gewerkt dan eindigde de gang onder aan de helling. Vandaar de vraag: waarom is er een schacht gemaakt terwijl het voortdrijven van een gang met een lengte van circa vijftien meter al voldoende was om een toegangstunnel te creëren? De ingang zou dan bereikbaar zijn geweest via een weiland waar van oudsher een voetpad liep van Kanne naar Hoeve Le Sart. Het naar buiten transporteren van de ontgonnen mergel is veel gemakkelijker met paard en kar via een

takelen. Het blok zal namelijk zodra deze loskomt van de vloer tegen het niet uitgediepte deel onder de schacht kapot slaan of op zijn minst beschadigd worden. Was de schacht bedoeld voor het omhoog takelen van mergelblokken dan was het een kleine moeite geweest om de schacht tot op vloerniveau uit te diepen. Dit geldt overigens ook voor het naar boven takelen van mergelpoeder en -brokken. De schachtwand heeft voor zover wij kunnen zien, daar waar deze door de deklagen gaat, geen bekleding gehad. Als gevolg hiervan zijn de nu zichtbare trechtervormige verzakking aan de oppervlakte en de puinkegel onderaan in de gang ontstaan. Zijn de werkzaamheden aan de schacht halverwege gestaakt?

AFBEELDING 14: De schacht aan het einde van de gang. Peter verlicht de gang en staat op de puinkegel van ingestroomde deklagen. Kevin staat in het daglicht op het niet uitgediepte deel van de schacht. In het midden is de halfronde vorm te zien van de aardpijp die is gevolgd bij het maken van de schacht

Champignonkweek?

Een schacht ten behoeve van de champignonkweek is ook geen optie. Hiervoor geldt immers hetzelfde als bij het optakelen van blokken; het niet uitgediepte gedeelte zit in de weg. Verder is de schacht vierkant van vorm met forse afmeting en niet vergelijkbaar met schachten gemaakt ten behoeve van luchtstroming. De aanwezige touwsporen zijn waarschijnlijk ontstaan tijdens het gebruik van de schacht als klimobject in de laatste jaren.

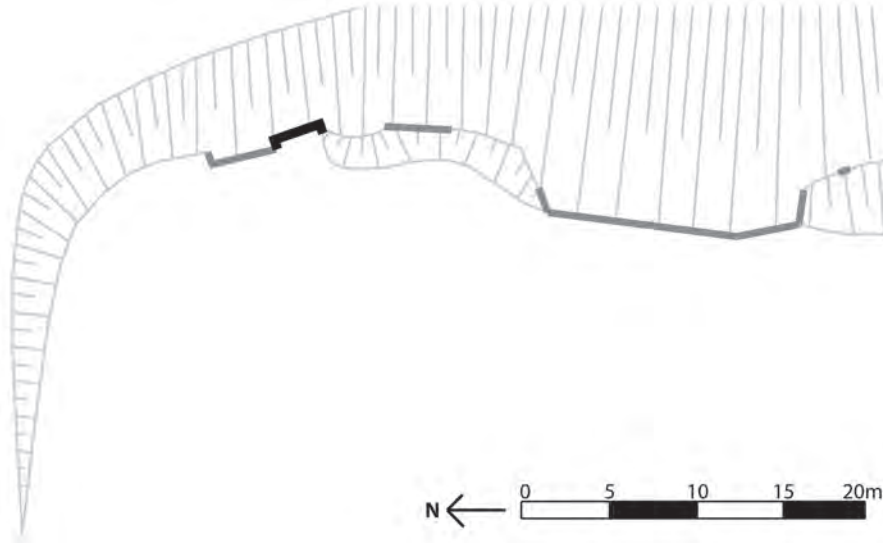
Aardpijp

Een paar meter naast de Vierkante schacht maakt een lege aardpijp verbinding met de oppervlakte. Zo een aardpijp is een handig hulpmiddel om bovengronds de locatie van een onderliggende gang te bepalen. Bij het maken van de schacht is, zoals meer voorkomt, een aardpijp gevolgd. Mogelijk is een van deze twee aardpijpen gebruikt om de positie te bepalen. De beitelsoren laten zien dat de schacht is gemaakt van boven naar beneden. In het niet uitgediepte deel is de aardpijp waarlangs deze schacht is uitgediept nog zichtbaar.

Stootbeitel!

Er zijn zowel slag- als stootbeitelsoren aanwezig op de schachtwand. Het gebruik van de stootbeitel doet denken aan een relatie met de ontginning van een aantal zijgangen in de directe nabijheid, waarbij ook gebruik is gemaakt van de stootbeitel. Hier staan jaartallen uit 1817 en

AFBEELDING 15: Situatie bij de mergelwand aan een landbouwperceel onder de Silexweg. (Gekarteerd door Roger Magnee, Peter Jennekens en Kevin Amendt, 2013)

andere mergelwand ligt direct in het zicht aan de rechterkant van de Caestertweg. De mergelwanden liggen niet ver van elkaar verwijderd, ongeveer 150 meter en op gelijke hoogte; waarschijnlijk samen met groeve Ternaaien Achter gelegen in dezelfde geologische laag. Nu zijn mergelwanden in deze streek geen bijzonderheid, ware het niet dat een paar omstandigheden deze wandjes interessant maken.

Beide mergelwanden zijn manshoog en reeds lange tijd blootgesteld aan erosie. De wanden zien er brokkelig uit en wortels hebben hun vernietigend werk gedaan. Door afschuivingen

1818. Opvallend is het opschrift van ‘conducteur des mines’ Fafchamps: ‘Fin des travaux 30 7bre 1823’ [einde der werken op 30 september 1823]. Heeft de schacht iets te maken met deze ontginningen uit de 19de eeuw? Vooralsnog hebben wij geen conclusie kunnen trekken wanneer, waarom op deze plaats en voor welk gebruik een schacht is gemaakt.

De twee mergelwanden

Nabij de toegangsweg naar de hoeve Caestert liggen twee dagzomende mergelwanden. Opgaande naar de hoeve ligt aan de linkerkant en uit het zicht een mergelwand aan een landbouwperceel onder de Silexweg. De

van de dekgrond is de voormalige grootte van de mergelwandjes niet te bepalen. Het meest opvallende is echter dat deze met gereedschap zijn bewerkt. Daar waar de erosie nog niet heeft toegeslagen en dat is maar op een enkele plek, zijn de sporen echter onmiskenbaar.

Het is bekend dat in de IJzertijd en/of Romeinse tijd, lang voor de bouw van het kasteel Caestert, op het plateau een grote hoogteversterking (ong. 20 ha), een oppidum, werd gerealiseerd. Hierbij heeft men gebruik gemaakt van de aanwezige natuurlijke landschapselementen, maar heeft men ook verdedigingswallen en grachten aangelegd. Dit onder andere op de westelijke helling van het plateau, nabij de hier besproken twee mergelwanden. In een door het RAAP verricht archeologisch onderzoek, waarvan de resultaten uitvoerig in een in 2008 verschenen rapport

AFBEELDING 16: De mergelwand zoals deze momenteel zichtbaar is. De gereedschapssporen bevinden zich op de mergelwand aan de linkerkant

zijn weergegeven, worden de desbetreffende wandjes niet specifiek genoemd. Of er een relatie is tussen het oppidum en de mergelwandjes is niet bekend.

In dit laatste gedeelte van het artikel zullen de twee wanden worden beschreven.

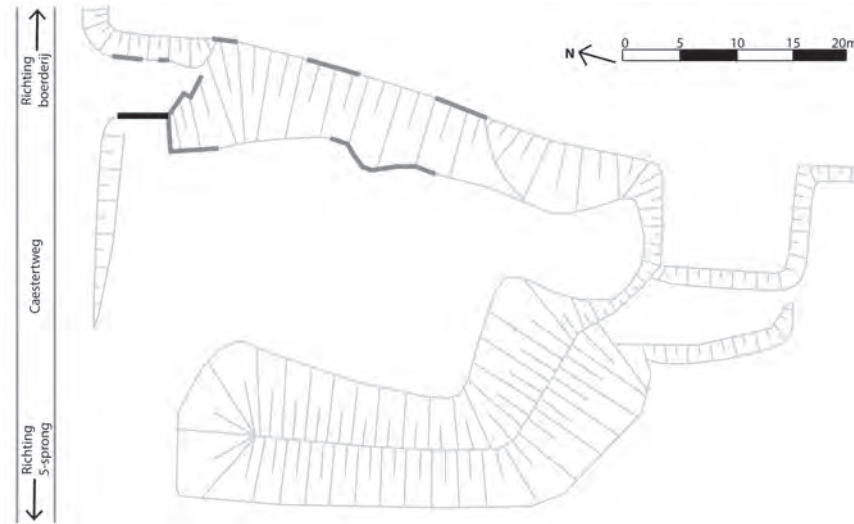
De mergelwand aan een landbouwperceel onder de Silexweg

Ter oriëntatie; de mergelwand (locatie C) ligt circa 150 meter noordelijk van de vijsprong Caestertweg/Silexweg. De mergelwand strekt zich uit over een afstand van circa 30 meter en het talud loopt in een bocht verder (zie situatieschets). Op enkele plaatsen is de mergelwand onderbroken door afgeschoven dekgronden. Bovenop groeit struikgewas en aan de voet van de mergelwand groeit gras dat overgaat in het landbouwperceel.

Het gedeelte met gereedschapssporen beperkt zich tot circa 3 meter. Het zijn sporen van de slagbeitel. De sporen zijn verweerd en er zijn geen aanwijzingen die duiden op een onderaardse ontginning (zoals een plafond of bovenvoor) of een ontginning ten behoeve van mergelblokken (zoals blokvormen).

AFBEELDING 17: De gereedschapssporen van een slagbeitel op een wandje van circa 3 meter lengte

AFBEELDING 18: Situatie bij de mergelwand in de wei bij de Caestertweg (Gekarteerd door Roger Magnee, Peter Jennekens en Kevin Amendt, 2013)

wand is gesitueerd over een afstand van circa 35 meter, onderbroken door afgeschoven dekgronden en verdeeld over twee niveaus. Eigenlijk kan alleen bij het linker gedeelte gesproken worden van een mergelwand, de overige delen zijn niet meer dan dagzomende mergel in de helling. Toch vormt dit één geheel. Zeker gezien het verdere verloop van het talud, dat als een verhoging in het weiland zichtbaar is. Deze verhoging is begroeid met struikgewas. Het gedeelte met gereedschapssporen beperkt zich tot een lengte van circa 3 meter. Het zijn sporen van de slag- en stootbeitel. In tegenstelling tot de mergelwand onder de Silexweg is hier wel één zijvoor

zichtbaar en tevens is de mergel niet willekeurig maar in enkele lagen systematisch ontgonnen. Aan de hand van de sporen is het niet mogelijk te bepalen of het een ontginning betreft ten behoeve van mergelpoeder/-brokken of mergelblokken. Het geheel doet denken aan een dagbouw-groeven. Mede gezien de komvorm in het landschap, gevormd door het talud langs de weg, de helling met mergelwanden en de verhoging in het weiland.

Ter plaatse zijn metingen verricht om een situatieschets te maken (zie afbeelding). De dunne lichtgrijze lijnen geven het reliëf in het landschap aan. De dikke donkergrijze lijnen staan voor de mergelrotsen en met de dikke zwarte lijn is het gedeelte afgebeeld waarop gereedschapssporen aanwezig zijn.

Ter plaatse zijn metingen verricht om een situatieschets te maken (zie afbeelding). De dunne lichtgrijze lijnen geven het reliëf in het landschap aan. De dikke donkergrijze lijnen staan voor de mergelrotsen en met de dikke zwarte lijn is het gedeelte afgebeeld waarop gereedschapssporen aanwezig zijn.

De mergelwand in de wei bij de Caestertweg

Ter oriëntatie: de mergelwand (locatie D) ligt oostelijk van de vijfssprong Caestertweg/Silexweg, na circa 75 meter rechts van de Caestertweg in een weiland, dat hier wordt begrensd door de bosrand. De mergel-

AFBEELDING 19: De gereedschapssporen van een stootbeitel. In het midden is een horizontale scheidelingslijn in de sporen te zien. Rechts (buiten beeld) zijn de sporen van het maken van een voor zichtbaar

Dankwoord

Met dank aan Gemeente Riemst, Roger Magnee, Bram Smol, Martin Hoogerwerf, John Hageman, Mike Lahaye en Frans Willems voor het aanleveren van materiaal, de samenwerking bij het maken van de plattegronden, het verkennen van de beschreven locaties en het nakijken van de tekst.

Voetnoten

- 1 1925: Topografische Militaire Kaart, kaartnummer 769. 1968: Topografische Kaart, kaartnummer 61F. 1979: Topografische Kaart, kaartnummer 61F. Website: www.watwaswaar.nl
- 2 Jacquo Silvertant, *Caestert, de genese van het gangenstelsel* (1999) 155.
- 3 Ed Stevenhagen, *Ternaaien achter* in: *SOK-Info 87* (2012) 4.
- 4 Idem.
- 5 Atlas der Buurtwegen 1846, Kanne.
- 6 Atlas der Buurtwegen 1846, Kanne.
- 7 Peter Jennekens, Roger Magnee en Frans Willems, *Een apart stelsel in de "Grote Berg" van Zichen Zussen Bolder* in: *SOK-Mededelingen 47* (2012) 8.

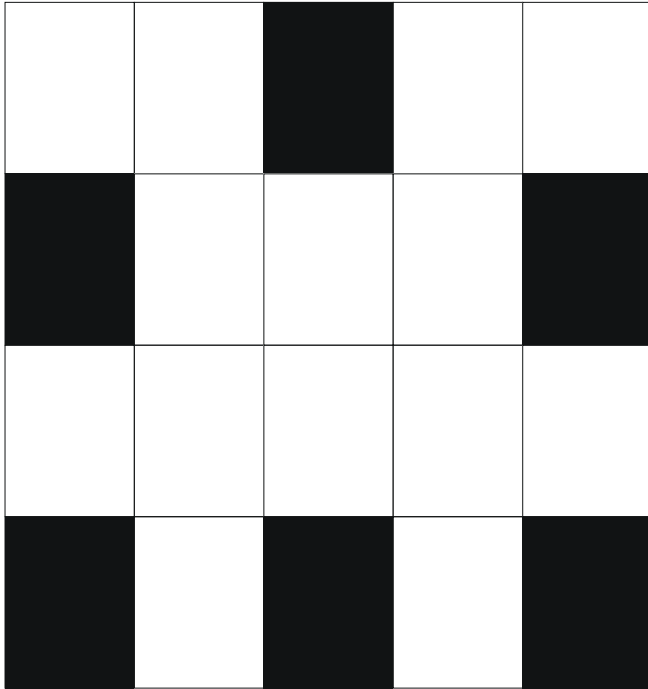
Rad van avontuur

JOHAN JANSSEN, RECHTSTRAAT 37, 3770 VAL-MEER
HANS OGG, RAADHUISSTRAAT 31, 6336 VH HULSBERG

In het voorjaar van 2013 zwierven wij (Johan Janssen en Hans Ogg) door de Lacroixberg (beter en juister: de Grote Berg), onder Zussen. Op verschillende plaatsen op de wand kwamen we verzuchtingen tegen van Ton Breuls en Han Bochman, die jaren daarvoor bezig geweest waren een grote rondtocht langs de buitenwand van de groeve te maken. Steevast ging dat over de enorme lengte en duur van hun opgave. Helaas was de tocht van hen niet verder gedocumenteerd en het eindresultaat was ons ook niet uit mondelinge overlevering bekend. Dat wekte nieuwsgierigheid en ter plekke besloten we die tocht over te doen, maar nu wel met een verslaglegging erbij. Veel pretenties zou die expeditie niet hebben: het leek ons leuk om het te weten en zo zouden we ook nog eens in delen van de groeve komen waar je gewoonlijk aan voorbij loopt.

Daar kwam nog iets bij: van de meeste groeven bestaan plattegronden. Als die in het goede format digitaal worden opgeslagen zou de computer zo kunnen uitrekenen hoe lang de buitenrand van een groeve is. Maar voor de Lacroixberg is dat niet mogelijk: slechts een beperkt deel is gekarteerd. Wil je daar de lengte bepalen, dan moet je echt gaan meten. Bizar genoeg is bij ons weten weinig bekend over de omtrekslengte van groeven, terwijl dat toch voor velen meer tot de verbeelding spreekt dan bijv. de oppervlakte waarover vaak wel cijfers beschikbaar zijn.

Er was ook nog een ander probleem: in de Lacroixberg zijn heel erg veel champignonkwekerijen geweest. De erfscheidingen in de vorm van muren staan er nog steeds. Stel nu dat we al rondlopend tegen een muur op zouden lopen, zouden we dan meten tot aan de muur, proberen om te lopen en aan de andere kant van de muur verder gaan? We besloten dit probleem anders aan te pakken. We stelden ons voor dat we als hypothetische nieuwelingen in de Lacroix verdwaald waren en op een of andere wijze een buitenrand bereikt hadden en zouden besluiten steeds de wand links- of rechtsom te volgen in de hoop zo een uitgang te vinden. Als je

dat doet, dan beschouw je een muur die je tegenkomt gewoon als buitenwand. Anderzijds maakten we ook de onderlinge afspraak: als we zien dat een gang dood loopt, gaan we hem niet verder in. Dat zou je ook niet doen, als je op zoek was naar een uitgang. Maar ongelijke vloerniveaus, onder- of bovenbergjes die we tegenkwamen moesten wel verkend worden. Pas als de gang te laag werd om erdoor te kruipen, beschouwden we die gang als doodlopend.

AFBEELDING 2

Wat betreft het meetinstrument hadden we geluk: van de gemeente Riemst konden we een meetwiel lenen, zoals dat ook bijv. bij wegeaanleg gebruikt wordt. We hebben dat geijkt en de afwijking op een lengte van 200 meter was in centimeters uit te drukken. Die onexactheid was heel acceptabel omdat we door onze modus operandi toch al geen grote precisie nastreefden.

Op afbeelding 1 staat Johan met het wiel in de Natogroeve. Overigens laat deze foto nog iets zien: al heel snel, vlak na onze eerste opmeting in de Lacroix, kregen we de smaak zo te pakken dat we besloten ook andere groeves te “doen”. In heel wat groeves in de omgeving van Riemst en Maastricht kun je langs de buitenwand van de groeves nog steeds de sporen van ons wiel zien. Ook ten aanzien van die andere groeves hadden we geen zwaar onderzoeksdoel voor ogen, maar uiteindelijk hebben we toch af en toe een aha-erlebnis gehad. Dat hebben we uiteraard niet voorzien en is misschien te wijten aan naïviteit of onnadenkendheid, maar dat zullen we verderop in dit artikel toch met jullie delen.

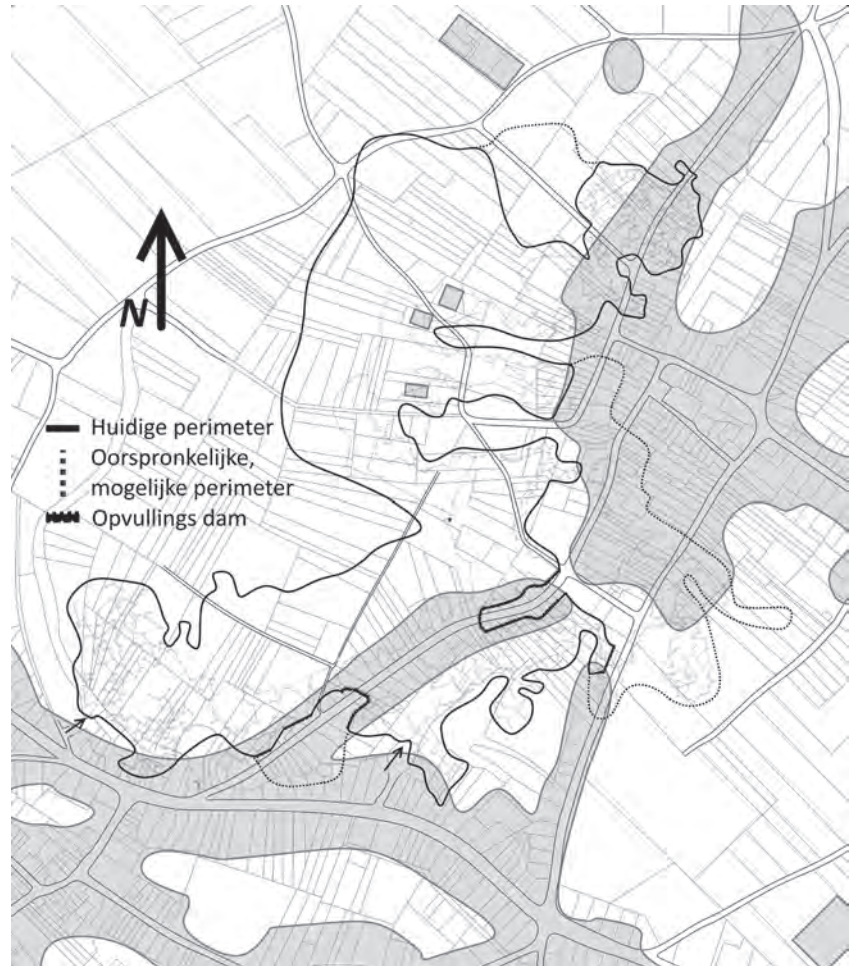
Voordat we begonnen te meten, hadden we een eerste schatting gemaakt: die varieerde van 7 km. tot ongeveer 10 km. We hadden gehoord dat de berg zo’n 56 hectare besloeg. De kleinst mogelijke oppervlakte waarop je 56 ha. zou kunnen onderbrengen is een cirkel, met een straal van 420 meter. De omtrek van die cirkel zou ongeveer 2650 meter zijn. Maar de Lacroix is een heel onregelmatig stelsel, met veel uitlopers. Dat we een veelvoud van die 2650 meter zouden gaan afleggen stond van meet af aan vast. Uiteindelijk bleek dat we van uitgang (achter café Jacquemin) naar uitgang (idem) zo’n 14,5 km hebben afgelegd. We heb-

AFBEELDING 3: Huidige en oorspronkelijke perimeter van de Grote Berg

ben dat in 6 etappes gedaan, steeds tegen de wijzers van de klok lopend; gemiddeld waren we per etappe 2,5 uur onderweg.

Veel pauze namen we niet; ook zochten we niet naar opschriften e.d. Veel tijd ging echter zitten in het klimmen en kruipen dat nodig was om na te gaan of we echt wel de buitenwand volgden. Daarbij is de afstand tussen de twee ingangen van de Lacroix (ingang Colla's berg en de ingang "achter café Jacquemin") aan de kant van de Visésteenweg, als je de buitenrand volgt, 2300 meter. Binnendoor is dat maar een 650 meter. Volg je echter de rechterwand zoals wij deden, dan moet je dus, als je zou gaan zoeken, vanaf de door ons gebruikte Jacquemin-ingang toch ongeveer 12,2 km lopen voor je bij de Colla's ingang bent (en ben je een 10 paniekerige uren verder).

Dat de Lacroixberg zo'n grote perimeter heeft, zeker in vergelijking met de mogelijke minimumomtrek, zoals hierboven gegeven, is natuurlijk niet verwonderlijk. Grote delen van de Lacroix zijn immers ingestort of opgevuld, waardoor de vorm van de hele groeve iets grilligs heeft: vanuit een centraal stuk steken a.h.w. uitsteeksels alle kanten op. Dat maakt de omtrek aanzienlijk langer. Je hoeft je alleen maar een rechthoekig stuk land voor te stellen waar om een of andere reden een hap uit wordt genomen: het oppervlak wordt dan kleiner, maar de omtrek in veel gevallen langer.

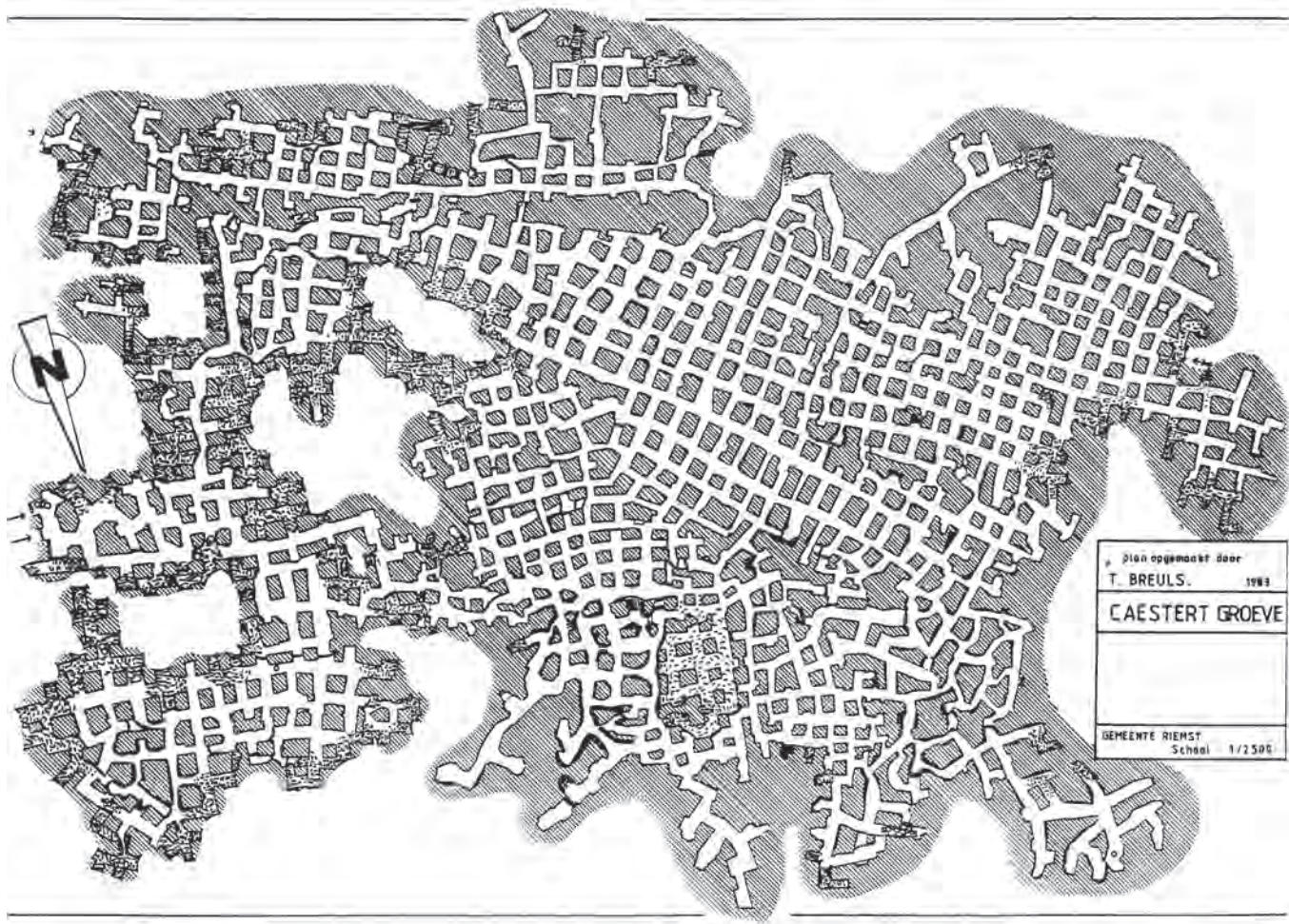
Lacroixberg	14.507
Pitjesberg	2.960
Dreideug/Walenberg	693
Verbiest	3.700
Onder de Lindestraat	1.140
Kuil de Juge	174
De Coolen	755
Trou Lou Lou	3.520
De Keel	1.910
Ternaaien Boven	2.526
Ternaaien Beneden	4.445
Caestert	3.880
Avergat-Driesberg	7.760
Avergat-Putberg	1.475
Avergat-Grootberg	1.495
Roother groeve	1.160
Zonneberg	4.342
Navoberg	2.575
Kasteelgroeve	1.649
Apostel groeve	1.030
Totaal	61.696

Neem bijv. een (hypothetisch) rechthoekig gangenstelsel van 400 bij 500 meter (zie afbeelding 2). Dat heeft een oppervlakte van 20 hectare en een omtrek van 1800 meter. Als je echter uit de rand een aantal stukken “knipt” (bijv. doordat delen instorten) neemt het oppervlak af maar de lengte toe. In dit voorbeeld wordt de oppervlakte 14 hectare, de omtrek echter 2600 meter.

De afbeelding 3 van de perimeter van de Lacroix laat dat ook goed zien. Omdat ook de perimeter staat aangegeven zoals die 60 jaar geleden was, is goed te zien dat toentertijd de groeve veel groter was, maar in omtrek waarschijnlijk niet. Voor alle duidelijkheid: beide perimeters zijn uiteraard een benadering, “educated guesses” vanwege het ontbreken van complete kaarten.

Hiernaast een tabel van de door ons op deze wijze en met dezelfde methode bezochte groeves. In de Zonneberg kregen we assistentie van Tim Koumans, boswachter en beheerder namens Natuurmonumenten, de groeves bij Kanne konden we bezoeken onder begeleiding van Philip Duchateau, die vanuit de gemeente Riemst verantwoordelijk is voor veiligheid en beheer van groeves. Waarvoor dank.

Sommige groeves die wel toegankelijk waren, hebben we niet bezocht, zoals het Noordelijk Gangenstelsel: het grote instortingsgebied leverde teveel praktische problemen op. Andere stelsels, als het Koegat en de Flessenberg, waren door de vele instortingen en de hoeveelheid puin en brokstukken niet te doen met ons meetwiel. Voor veel kuilen onder Val-Meer en Zichen en Zussen geldt dat ze te klein zijn: de kans om daar te verdwalen is te gering.

Plan opgemaakt door
T. BREULS. 1983

CAESTERT GROEVE

GEMEENTE RIEMST
Schaal 1/2500

Een paar opmerkingen: de Pitjesberg bestaat eigenlijk uit twee stukken. Je hebt de eigenlijke Pitjesberg (omtrek 1849 meter) en de Kuil, d.w.z. het gedeelte onder de bebouwing (1111 meter). Dat betekent ook dat deze “kuil” kleiner is dan die Onder de Lindestraat. De Driesberg heeft zo’n grote lengte vanwege de talrijke poorten en muren die het stelsel verdelen in zogenaamde “banen”. Waren die er niet geweest dan zou onze omtrektocht aanzienlijk korter zijn geweest. Wat ook opvalt is de relatief geringe lengte van de omtrek van Caestert. Zelfs het sterk gedecimeerde Zonneberg heeft een grotere omtrek. Als je echter kijkt naar de plattegrond van Caestert wordt meteen duidelijk hoe dat komt: Caestert is een redelijk compact stelsel met veel minder “tentakels” dan andere groeves.

Wat de tabel ook laat zien, is iets dat eigenlijk heel teleurstellend is. Veel groeves (alle Pietersberggroeves bijv.) hebben een omtrek van rond de drie à vier kilometer. Dat is niet zo erg veel. Zelfs bij slechte begaanbaarheid loop je dat in anderhalf uur. Dat betekent ook dat de altijd zo zwaar aangezette kans op verdwalen eigenlijk wel meevalt. De rand van de groeve bereik je op een gegeven moment altijd wel. Stug

doorlopen brengt je dan bij de uitgang. Iets van de mystiek is daarmee wel verdwenen. Al zal voor een echte nieuweling in de berg het adrenalineniveau veel van de relatieve korthed van de route teniet doen. De twee studenten die kortgeleden in Ternaaien verdwaalden kunnen daaroveer meepraten.

Wellicht geven we ooit nog een klein vervolg aan deze exercitie: als we van alle groeves ook zouden weten wat de oppervlakte is, zouden we een verhouding kunnen bepalen tussen de minimale omtrek, zoals hierboven bepaald voor de Lacroixberg, en de werkelijke omtrek. Dat zou een “grilligheidscoëfficiënt” opleveren die aan dit jongensavontuur toch nog een wetenschappelijk tintje zou geven. Anderzijds weten we nu uiteindelijk van de meeste groeven onder Riemst (en enkele andere) de omtrek en hebben wij kunnen genieten van meer dan 60 kilometer buitenwand waar we dikwijls de fraaiste opschriften en tekeningen hebben aangetroffen.

m.m.v. Frans Willems (kaartmateriaal Lacroixberg)

COLOFON

SAMENSTELLING EN REDACTIE

Ton Breuls
Joep Orbons

BASISONTWERP

Jos Bruystens, grafisch ontwerper, Maastricht

LAY-OUT & OPMAAK

Van de Manakker, grafische communicatie, Maastricht

DRUK

SHD Grafimedia, Swalmen

REDACTIEADRES

Bovenstraat 28
3770 Kanne/Riemst
België
Tel./Fax: (0032) - (0)12 45 40 59
E-mail: tbreuls@telenet.be

FOR SUMMARIES IN ENGLISH, PLEASE CONTACT THE EDITOR AT

Editor SOK Mededelingen
Bovenstraat 28
3770 Kanne/Riemst
Belgium
Tel./Fax: (0032) - (0)12 45 40 59
E-mail: tbreuls@telenet.be
De Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven is
geassocieerd met Subterranea Britannica (UK).

Er wordt naar gestreefd SOK Mededelingen minimaal 2x per jaar uit te geven.

Prijs van deze uitgave:

VOOR ABONNEES

€ 8,50 inclusief verzendkosten
door overmaking via bijgevoegde betalingsbrief
op rekeningnummer
IBAN NL71 INGB 0002 2055 89
BIC INGBNL2A
t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg
Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond

LOSSE VERKOOP

€ 8,50 tegen contante betaling op het redactieadres.
De SOK Mededelingen zijn te bestellen door € 10,00 (inclusief verzendkosten)
over te maken op ING-rekening: 429851 (buitenlandse betalingen:
BIC: INGBNL2A en IBAN: NL31INGB0000429851) ten name van het
Publicatiebureau Natuurhistorisch Genootschap te Melick
(publicatiebureau@nhgl.nl).
Vermeld bij omschrijving de gewenste publicatie en daarnaast uw adres,
postcode en woonplaats.

Copyright auteursrechten voorbehouden, overname slechts
toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

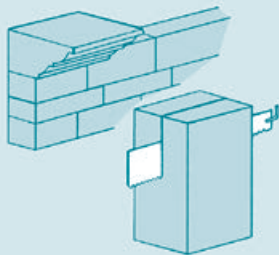
ISSN 1382-2608

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Provincie Limburg

Mergelbouwsteen *P. Kleijnen*

*Bergstraat 31
6301 AB Sibbe
Valkenburg a.d. Geul
Telefoon 043-6014460*